

Jozef Miloslav Hurban

Az olajárus

Regény a XIV. század kezdetéről

Jozef Miloslav Hurban

1.

Juž konie w stajnię wzięto, już im hojnie dano, jako w porządnym domu i obrok i siano

A. Mickiewicz

A lovakat már elvitték az istállóba és adtak nekik jó abrakot és szénát, amint az egy rendes házban illik.

A. Mickiewicz

Az 1299. esztendő utolsó napja volt. Szörnyűségekkel teli nap. Odakint a szelek dúltak, a hó fürgetegként lepett be mindent, olyan volt, mintha a felhőkben morajlana és az emberi szívekben valami gyötrő sejtelem mozdult meg. De ha nem is, közeledett a szilveszter este, amelyikben két évszázad találkozik. A felvidéki szláv nép meséi erről az estéről szerteszét szálltak a szél zúgásával és a hófürgeteggel a Vág-mentén. Az ünnepélyes és pompás Trencsén olyan volt, mintha elátkozott lenne, csönd és üresség honolt az utcákban, melyek máskor élők és emberekkel telve voltak. Hiszen ezek az idők a trencsényi dicsőséget ^[1] jelentették, ezek a pillanatok a tisztességet és városi polgárok erejét mutatták a büszke Trencsénben. És mégis, ezen az emlékezetes napon Trencsén majdnem olyan szomorú volt, mint mostanság, mikor falaiból eltűnt az elmúlt napok dicsősége és az emlékezetes személyek alakja egyként veszett el.

Az esztendő utolsó napja... a tizenharmadik század utolsó éjszakája közeledett és jött a szörnyű Meluzina, a szél istennője, széles szárnyain, a hófürgetegben, a viharban és a vad fuvallatokban. Nos, nem mintha az emberek mellkasa nem szűkült volna össze, összeszorította és megrémítette őket a természet efféle megjelenése és a kísértethez hasonlatos alak tekintete. Üresség volt tehát a trencsényi utcákon. De a mostani előváros, amelyiket Humná néven is illetnek, akkortájt még nem létezett, csak a manapság is ekként emlegetett, Sáncok alatt nevet viselő utcácskában állt néhány házikó. Bár nem oda illőek, de mégis ismertek, mert körülöttük sétálva kellett eljutni a trencsényi elővárosba. Mindjárt a város alatt bükkfákkal sűrűn borított hegy kezdődött. Erről a hegyoldalról igyekezett két lovas a már emlegetett házak felé, az Ilava felől fújó erős szél ellenében. Úgy tűnt, a fürgeteg a lovakat akarja megállásra kényszeríteni és őket a nyeregből kihajítani, mert a hátasok patájukkal a földhöz kapaszkodtak, gazdáik pedig a kengyelbe támaszkodtak.

Elöl hollófekete ló vágtatott, hátán éjsötét ruházatú úrral, csak fekete, széles karimájú kalapján fehérlett toll, olyan volt, mint hold a lépcsőfokon, mikor felcsillan a sötét felhőkből. Vállán széles sötét köpenyege átdobva és sarkantyúja időnként megcsendült hosszú, egyenes kardján. Mögötte szolgálja igyekezett, báránbőr kabátja és széles, nehéz szablyája különböztette meg. Életkorukat nem lehetett megmondani, hiszen teljes testüket ráfagyott hó borította. Mikor már közeledtek a városhoz, az elől haladó köpenyének szárnyát az arca elé hajította, megsarkantyúzta hátasát és erőteljes vágtában ért a városi kapuhoz, ahonnan az őr kukucskált ki odujából. A lovak gyors lépteit, az úr kalapján lengedező fehér toll és az idegenek váratlan jövetele megakadályozta a kapu őrét, hogy kiáltson és tudakozni kezdjen, kik lennének az érkezők. Azt is gondolhatta, hogy valamiféle nemesemberek, akikre nem érvényesek a városi szabályok és a rendeletek sem. Nos, fejét leszegte és visszaült fészkebe, a meleg kemence mellé.

A belváros, amelyik a felső végén sokkal szűkösebb, a felső kaputól az alsóig húzódik, afféle, a tojáshoz hasonló gömbölydedséggel. Mindkét oldalon előtetős épületek magasodtak, amely akkortájt igencsak népszerű volt, a városi utakat pedig jókora

kövekből épített burkolat fedte. A kolostor felőli oldalon dübörögtek a fekete paripa patkói és mögötte, a szürke hátason ülő szolga követte a már emlegetett fekete ruházatú gazdáját.

Az ablakokban alakok tűnedezték fel, mert mindenki kíváncsi volt, ki az, aki ilyenkor az úton van. Hiába törölgették azonban a viskóik melegétől bepárasodott ablakokat, a szél és hóvihár miatt opálos ablakokon keresztül nem láthatták az alakokat. De mikorra a lovasok átrepültek majdnem az egész belvároson és közeledtek a felső kapuhoz, itt úgy tűnt, hogy egyvalaki nem hiábalóan les ki az ablakon keresztül, mert egyszer csak odaugrott és a következő pillanatban a kapu kinyílt, melyen az egyik, majd a másik ló is áthaladt. A vastag fa, a keresztbe fektetett erős tölgygerenda, mélyen a falba kapaszkodva, mintha csak arra lenne, hogy senki se léphessen be az épületbe.

- Gyuri, gondoskodj a lovakról és bármely pillanatra lész készen, - parancsolta az úr, a már jócskán idősödő kocsisnak.

- Brr! Ez aztán az idő! Már azt gondoltam, hogy a boszorkák az Inovec alatt elragadnak a széllel és a gazda csak tovább vágta! Lassan már megkeseredik nekem ez a szolgálat! - Így szólt Gyuri, a lovakat vezetve az istállóba. Az úr gyorsan felszaladt a széles lépcsőn. A kocsis után idősebb asszony lépdelt, kulccsal a kezében.

- Aha, Ilona, kapkodja csak a lábát, aztán adjon mielőbb szénát és abrakot a lovaknak: az állatok fáradtak, csoda, hogy nem estek össze alattunk. Nem ölelne át engem egy kissé, hogy felmelegedjek a karjaiban? He-he-he! - Gyuri efféle faragatlan módon kezdett beszélgetni Ilonával. Az asszony azonban kedvesen ránevetett, így aztán úgy lehetett megítélni, Gyuri nem közömbös a számára.

- Hi-hi-hi... Gyuri, aztán csak jöjjön és hozza, amire a lovaknak szüksége van, Önről is majd én gondoskodom. Jó széna... jó zab... meleg istálló a lovaknak és Gyurinak Ilona még jobbat biztosít. - Közben pedig ott pipiskedett Gyuri körül.

- Ho-ho-ho! Ilona kedvesem, én Önnek...ej, mit is! Eléneklek neked valamit, amitől szíved is megdobban!

-

Inóc alatt Meluzina
csúf banyákkal táncolgat,
Ilonához el, Trencsénbe
Gyuri párja látogat!
Hejsza tra-la-la!
Gyurinak jár lakoma.

- Menjen már...! Ön huncut! - És kedves mosoly kíséretében könnyedén a férfi vállára paskolt.

Ilona a gazdag aranyaműves idősödő szolgálója, melyhez a mi ismeretlenünk kocsisával együtt érkezett.

Gyuri gondoskodott a lovakról és utána Ilona a kapu alatti házikó meleg szobácskájában a legjobb dolgokkal látta el.

[1] *a trencsényi dicsőség ideje* - a XIV. század első negyedszázada, mikor a királyi hatalomtól függetlenül uralkodott Trencsénben Csák Máté. A főúr ugyanolyan címeket adományozott, mint amilyen a magyar királyi udvarban volt szokásban, rendelkezett saját kicstárnokkal és saját területén ispánokat és várnagyokat nevezett ki, vagy harminc erődítménybe.

2.

*Verruchter! hebe dich von hinnen
und nenne nicht das schöne Weib!*

Goethe

Istentelen! Tűnj el innen és a szépasszonyt ne is emlegesd!
Goethe

Az aranyműves felesége az érkező, jól ismert vendég elé szaladt ki és bekísérte a házba.

- Hrabovec úr, rossz útja volt ezekben a hegyekben? - kérdezgette az idősödő asszony. Hrabovec azonban nem bocsátkozott hosszabb beszélgetésbe. Csak a kérdésre felelt, de ezzel voltaképpen a mesterember jelenlétét sürgette.

Aki belépett volna ebbe a szobákba, nem mondaná meg, hogy mindez az aranyműves otthona. Három szoba egymás után és bizony kellemes volt ide betérni. Az ember azt sem tudta merre nézzen. Szépséges szőnyegek, kivarrott drága vánkások, terítők, a falakon tigris és leopárd trófeák, úgy elhelyezve, mint falfestmények lennének, puha, süppedős székek, drága ágyak, ezüst és arany edények és tálak, mindez elkápráztatta az érkezőt és jóllakatta tekintetét. Hrabovecet a vándororvost, aki magát is ekképpen nevezte, de ismert és híres volt az Olajárus név alatt is, mindez egyáltalán nem érdekelte. Öklével a falra ütött, mire az odaakasztott tigrisbunda oldalra mozdult, a mögötte lévő kisajtó kinyílt és belépett az ékszerész műhelyébe. Az első pillantásra látni lehetett a szoba közepén álló kemencét, az olvasztótégelyeket, különböző szerszámokat. A falakon üvegezett szekrények, tele ezüst és arany tárgyakkal. Az apró ablaknál asztalka, földig érő zöld vászonnal letakarva és ott üldögélt az idős aranyműves, aki bár csak hatvan esztendő számolt, de meggörbült háta, gyenge termete, inkább valami viszolygást váltott ki az emberben. Arca semmit sem árult el, bár tudta, hogy műhelyének ajtaja titokban kinyílt. Biztosnak kellett lennie abban, hogy akárki nem tudja kinyitni, csak az, akinek ez megengedett. Mégis, az ilyen előtt is valamit eltitkolt, mert hirtelen a zöld abrosz alá bedugott valamit és mintha semmi sem lenne a kezében, az asztalon szétszórt szerszámai után nyúlt.

- Aha, már itt vagy? No, isten hozott! - szólt az aranyműves Hrabovechez, felállva az asztaltól és a kényelmes székére mutatott, hogy vendége ott foglaljon helyet. Maga azonban óvatosan az ajtóhoz lépett, meglökte és a keret melletti tömitést igazította meg.

Most mind a ketten jól láthatóak lettek. Hrabovec magas, vállas férfi, mélyenülő szemmel, amelyikben valami fájdalom ült. Sasorr, fehér arc, valamikor csinos vonások, teste kissé meghajlott már, de mindez mégis jelentőségteljes benyomást keltett. Fekete bajusz, hosszú, itt, ott fehér tincsekkel megjelölve. Mindez jól állt neki és férfias komolysággal kölcsönözött. Az öreg aranyművesen minden visszataszító volt: hegyes, keskeny orra, alacsony homloka, benőtt szemöldöke, a feje mintha a vállából nőne ki. Felső ajka felett hatalmas szemölcs éktelenkedett, néhány szőrszállal. Bal szeme alatt sebhely, kétségtelenül valami csetepaté jeleként.

Mindketten leültek. Hrabovec az asztalkához, az aranyműves a tűzhöz és mindjárt alkalmuk is nyílt a beszélgetéshez. Hrabovec megtámasztotta magát az asztalon és közben levett egy aranyból készített kelyhet, amelyik leesett és a lábához gurult. Letört egy jókora darab belőle. Hrabovec az aranyművesre pillantott és felemelte a kelyhet. A mester beleharapott az ajka feletti szemölcsbe, lábával dobantott és félig tréfás, félig

fagyos mosollyal válaszolt minderre:

- Az ördögbe és ezekbe a semmirekellőkbe! Hát már semmit sem szabad előled rejtegetnem! A mi sátáni sorsunk erőszakkal köt egymáshoz minket! - Kivette Hrabovec kezéből a kelyhet és az asztalkára tette.

Látogatója feleszmélt gondolataiból és az előtte gúnyos mosollyal álldogáló aranyművesre pillantva, mély sóhajtás után megszólalt:

- Hiszen így van a pokolba feliratkozottak között! Közöttük erős szövetség nem lehet, az csak az erkölcsben leledzik. De ők mindnyájan az ördög apjától származnak, aki soha nem állt az igazság oldalán.

- No, no, - felelte gyorsan az aranyműves, - hiszen ha már csak egyszer megszűnnél vérszívó lenni. Az égből régen aláhullottál, de a pokolhoz meg nem akarod hozzákötni magad. Még mindig a tisztelendő szerepét játszod. Ne csinálj apróságokból felesleges prédikációkat és ne sóhajtozz. Ez a titka az egésznek. Az egyetlen ok, amiért nem akaródzott Máté^[2] templomi kincseit neked elárulni, az, hogy nem akartam számodra újfent lelkiismeret furdalást okozni. Amikor te mindig ilyen nagy tisztelője vagy a grófnak, amott a kastélyban és az egyházi dolgoktól úgy félsz, mint ördög a szenteltvíztől! Nos, íme, ebben van minden titkod. De most, amikor a szilveszter este kedvezőbb neked, tudd meg, hogy ezeket a nálam lévő kincseket átöntöm és ez a megmaradt kehely sem marad holnapig ebben a megszentelt alakjában! Hát ne morogj többet és békélj meg.

- Hiszen veled és a pokollal már régen kiegyeztem, - vette át a szót az olajárus, - de a mennyel egyre rosszabb és rosszabb a kapcsolatam. Nehogy már a világ személyemtől gyötrődjön, ha, ha én miattuk már a pokoltól kínlódom! Bosszú... bosszúm a világnak! De a templomokon és Mátén nem kell bosszút állnod. Ez már sok lenne.

- No, nézd csak nézd! „A bosszú, a bosszú” szólít, és engem ebben megakadályoz. - kiáltotta az aranyműves alattomos hangon. - Te a világon akarsz bosszút állni, és ebben nem akadályozlak meg, de én az egész természetén és a szent dolgokon akarom megtorolni és te ezt nem akarod hagyni? Mi közöm nekem a Mátéhoz fűződő vénasszonyos érzéseidhez? Pénzt akarok és egyúttal Mátén is bosszút állni. Az én megtorlásom olyan, mint a kincsekkel teli kút, melyből meríteni akarok. Máté saját maga akarja a világot elnyelni, ezért gyűlöli azokat, akik hozzá hasonlatosak és a legszívesebben bevárná a torkukat.

Az aranyműves rekedt hangja kitisztult és a szemében tűz lángolt. Az olajárus csendesen ült, mozdulatlan és a földet bámulta. Kisvártatva azonban megszólalt:

- Soha sem hasonlíthattam véleményemet a tiédde, sem élteünket, sem a nemes Mátét illetően. Bár nem feledem, ki vagyok, mi vagyok, de ebben az esetben sem feledem az emberi szív jogát: megismerni az igazat és a nagyságnak hálát mondani. Tudom értékelni Máté izzó lelkesedését és az én szívem is tele volt szent haraggal a kor gonoszsága ellen és az ország megmentése iránt. A világ azonban úgy meggyötört és oly mélyen gonoszságába lökött, bosszú legyen ezért... a bosszúm eléri! De az ilyen szent vágyakozás és szándék, mint amilyeneket Máté vall... áldást jelent!

- Eh, vágyakozások... szándékok...! - vágott közbe fagyosan az aranyműves, - vágyakozások, szándékok! Miféle vágyakozások, miféle szándékok? Az, hogy te az olajárus, vándororvos mesterségeddel gazdagon aratsz és csépelesz Máténál, persze, hogy dícséred. No, jól van, tégy így a világ előtt, de ne előttem, aki ugyanolyan jól ismeri a világot, mint te. Miért másabb a világ, egyáltalán nem bölcsebb, hiszen legyőzi és felfalja saját magát! Az aki gondoskodik róla és romjain ki emeli fel, nos,

nekem az a férfi és a világ vitéze! Ne válogass az emberek közül. Mindenki saját magát akarja. Dörögnek a lövések! Aztán mit adott neked a világ? De mégis mit hagyott meg a tiedből? Téged még nem falt fel? Aztán hol van szépséges testvéred, Želmíra? Neki talán nem forgatta meg a szívét a világ, neki nem szakította szét élete ereit?

- Elég... ne forgass meg több kést a szívemben, - válaszolta az olajáros, egészen aléltan. - Ne mondd ki a nevét ennek a drágának,, nem hívhatod vissza a szépséges Želmíra letűnt arcását. - Alighogy e szavakat kimondta, feje előrehanyatlott. Az aranyműves az alélt ember felett fogát csikorgatta és nem törődött vele. Mindketten sokáig csendben voltak. Azután az aranyműves felállt és a faliszekrényéből elővett egy bőrtokot, majd letette maga elé. Az olajáros hirtelen megrázkódott, és mint valami riadt szarvas ugrott fel.

- Félttem, igencsak félttem, hogy Máté dicséretével valami előnyszerzéssel vádolsz. De nem, nem, ne hidd, ez nem anyagi előny, ami Máté fenséges alakjához köt!

- Hallgass már, kérlek! - szólt oda rekedtes hangon az aranyműves, egész testében meggörcsülve, fogát az ajka feletti szemölcsbe mélyesztve. - Ints búcsút a nyereségnek, újfent mondom a nyereségnek. Neked vannak mérgeid, nekem tüzem és mindkettőnknek van talantuma, tudunk ezekkel bosszút állni, másfelől pedig nyereségünk is lehet belőle. És végül, ha már kést kell döfnöm a szívedbe, tudd, hogy Máténak is van nyeresége belőled, no meg a szép Milada párodat készíti fel a nászra kedvencével!

Újfent belemélyesztette fogát szemölcsébe és zöldes színű arcára valami vöröses méreg ömlött el, így aztán a sárgás és fekete vérekes foltok átváltoztak. Hrabovec felállt, kiegyenesítette magát és mély, nagy szeme kidülledt üregében, csoda, hogy ki nem esett.

- Mi van Máté nyereségével... ki a kegyeltje, miként veszed a szádra az én kedves Miladám, te szörnyeteg?!

Az aranyműves elcsendesedett, el is vigyorodott, vállat vont aztán egészen hideg hangsúllyal megszólalt:

- Elég nagy a baj, elismerem, hogy elsőre nem mondtam, de neked, mint Želmíra bátyjának és a világon egyedüli jóakaródnak el kell mondanom. Máté kegyeltje Felicián. ^[4] Nézd csak, már milyen tisztségeket kapott tőle. Biztos vagy benne, hogy ez a sólyom nem csábítja ezt a szépséges galambocskát a hegyeidből? Máténak ezen felül minden pap a kezéből eszik, az érsektől a legjelentéktelenebb káplánig. Azt hiszed, hogy Miladát Feliciánnal nem házasítják össze? Mindebből eleddig semmi sem történt meg, csak hogy ez meg is változhat. Ezért vigyázz magadra és Mátéval ne nagyon barátkozz. A legbölcsebben teszed, ha egészen a mi oldalunkra állsz és az lesz a tiéd, amit megfogsz: Máté barátait és embereit. Így őrizhetjük meg magunkat leginkább.

Hrabovec, mintha nem is e világban lenne. Pillantása nem lelt olyan helyre, ahol megpihenhetne, gondolatai is ekképpen cikáztak. Az aranyműves azonban jól ismerte annak elköteleződését és nemegyszer próbálta kihúzni megváltoztatni:

- Ne gondoldj erre, most ne, többet érsz el, ha minderre odafigyelsz.

És Hrabovec valóban kitörölte a szeretetet, amaz ember iránt, akit olyannyira védett az aranyműves előtt. A mesterember azonban nem hagyott nyugalmat neki és gondolatait most másfelé igyekezett fordítani. Közelebb csúsztatta hozzá a bőrtokot, melyből kilátszott a drágakövekkel és gyöngyökkel kivert tőr, a markolata legalábbis erre vallott.

- Ez a segítség van tehát Róbertnek ^[5] előkészítve? - kérdezte az olajáros, mikor megpillantotta a fegyvert maga előtt. Kihúzta a tokjából. Az aranyműves kiment. Hrabovec hosszan tartotta a tört a kezében és csak nézte. Szeméből a könnyecpek kezdtek hullani. Mintha csak elfojtani akarná, tenyerével a homlokára ütött és mélyen magába révedt. - Bűneimhez hozzáveszem még ezt is, de ez talán hasznosabb lesz a világnak, mint az eddigiek. A mostani király valóban az ország balszerencséje. Bár nekem nincs jogom az emberi boldogságba beleszólni, mikor magam ásom alá, de mégis valamiképpen láthatatlan ördög leszek, amelyik, rosszat akarva, a jónak útját egyengeti, és az akadályokat leküzdí. De aztán az örök vezeklés zárja le életemet. Ilyenforma beszélgetett magában az olajáros. Az aranyműves éppen akkor lépett be a szobába, amikor amaz az utolsó szavakat kimondta és elmosolyodva még magának hozzátette:

- Szép munka... szép, de mégis mi szép marad a tigris után, ha az ember vérével nedvesíti meg karmait!

Az aranyműves erre rögtön megfelelt: - A tigris annak szép, aki csodálattal nézi, de az, aki karmai közé kerül, az nem örvendezik az állat szépségének. De tudod mit, két hét múlva legyen ezen a késen a te tudásod! Mártsd bele rendesen mérgező főzetbe és még egyszer a tűzbe is tedd bele. Mindazonáltal két hét múlva Esztergomban kell lennie, tudod, barátom? Kétszáz arany üti a markodat! Megérted mindezt, neves olajáros? - Így vicсорított az aranyműves és szemölesébe harapott.

Azért, hogy eme korszak egyéb körülményeinek elmesélésénél szabad kezet kaphassunk, egész Magyarország és nevezetesen a szláv nemzet, az olvasó szeme elé vezettük ezt a két embert, akik Trencsén falai között titokzatos dolgokat művelnek. Erről a kettőről már tudjuk, hogy rossz szellemek.

A szilveszter estét egész Trencsénben nem ilyen különös módon töltötték. Az emberek bizonyosan az új évszázad eljövetele vártak teli üvegek mellett. A kocsmák tele voltak, és aki a városiak közül nem ott volt, az a házakban gyűlt össze. mikor a városi toronyban elütötte a tizenkettőt, láрма és kiáltozás támadt, mintha csak az ördögök a föld alatti barlangjaikból sereglettek volna ki a világra zajjal és füttyüléssel üdvözölve a világ világosságát.

Az öreg aranyművesnél világosodott. Az asztalnál hárman ültek. Mindnyájan hallgattak. Az apró szemek világítottak, a nagyok zárva voltak és az a nő, aki közöttük ült csukott ajakkal, olyan volt, mint valami elszáradt ágacska.

^[2] *Máté* - Csák Máté (1252. körül - 1321.) magyar nádor, a XIV. század kezdetétől Magyarország leghatalmasabb oligarchája, a „Vág és a Tatra ura”. Önállóan és korlátlanul uralkodott az 1321-ben bekövetkezett haláláig, majd azt követően állama gyorsan szétesett.

^[4] *Felicián* - Zách Felicián, csak Máté nádora 1318-ig, A Csák Mátéra kimondott egyházi átok után elpártolt az oligarchához.

^[5] *Róbertnak* - Károly Róbert, nápolyi herceg, a nemesség egy része az Árpád-ház kihalása után (1301.) királynak hívta a trónra III. Vencel ellenében, akit egyébként Csák Máté támogatott.

^[6] *mostani király* - III. András, az Árpád-ház utolsó uralkodója

3.

*Mesiac na ňu nesvieti, slniečko nehreje
a nemá viac na svete krem jednej nádeje.*

J. Král'

*Hold rá nem világít, nap nem melegíti,
nincs más világában, csak a remény fűti*

J. Král'

Ugyanazon estén, mikor Hrabovec az öreg aranyművesnél üldögélt Trencsénben, felesége Milada egyedült töltötte idejét szobájában, mint a nyárfa az elhagyatott völgyben. Fialasszony, a legszebb korban, midőn a női báj teljesen kivirágzik. Milada a hársfából készült asztalka mellett üldögélt. De barna szeme és rózsás fehér arcoskája, szépséges alakja csak eszköz volt, mellyel a mély sajnálat átlengte Hrabovecné létét. A legendás olajáros asszonya, aki figyelmességet kért volna, most szomorúan ült a vad és félelmetes trencségi hegyek között magasodó házban. Hrabovec Máté egész államában ismerték és a népek véleménye szerint sem orvostudományban, sem a világ bizalmát illetően nem volt hozzá hasonlatos. Akár az alacsonyabb, de a magasabb társadalmi osztályokban, de az egyszerű emberek között is nevének kellemes csengése volt, személye pedig mindig kedves vendég, bármerre is járt. Az a nézet alakult ki róla, az egyszerű nép magasabbrendűnek tartotta, és mint embertől tartottak, hiszen az a híre, hogy megérti magát a titkos hatalmakkal. Háza ugyanakkor csak a legszükségesebbekkel volt felszerelve. A gazda szava, vagy az ő nevében elmondottak elegendő volt a tette és annak megvalósítására. Mindenki remegve nézett őrá és mindnyájan igyekeztek a kiadott parancsait teljesíteni. Hrabovec mindig a hegy felett állt, mint valami fekete felhő, mely mennydörgéssel fenyeget, mikor villámlik, villámlásával, mikor magába fordul, és harag nyilait lövi ki, amikor mereven áll.

No, ez csak ilyen fekete felleg szokott lenni, amelyik átvonul a Tatra hegyoldalai felett, és az ilyen nyilak ritkák záporoznak. Átkai között szerepel a „földi méreg” és amikor előtötte az epe, a „pokol lángjai” fellobbannak. Amikor ezeket a rettenetes szavakat kimondta, azonban, jaj volt annak a háznak.

A hely, amit házának választott, domboldalon magasodott, a szépséges völgy végén. Kényelmes épület, jól elrejtve minden irányból és a falak között bújt el háztartása. Gyertyánok, tölgyek és bükkök ölelték körbe a takaros házat. A kert megszépítette és élővé tette a hegyi vadont. Miért kereste Hrabovec a magányt és nem inkább a városi lármát és az ottani életet, amit mindenki az ő helyébe tenne, nos, erre úgy felelt, hogy az ő tudománya ismerni a természetet és számára gyönyörűség benne élnie. Ha már egyszer Hrabovec mindezt kijelentette, még a legbátrabb sem akarta tovább kérdezzetni erről.

De már messzire mentünk a körülmények leírásba és a lényegtelen dolgok irányába. Menjünk hát közelebb az említett Miladához. Szomorúan üldögélt hársfából készült asztalkája mellett. Úgy látszott, hogy mély sóhajaival most akar megszabadulni az egész esztendei titkos bánatától, talán azért, hogy az újesztendő ne gondok közepette találja. Bizony ez nagyon nehéz, ilyenkor, az év végén, a sötét és fekete sorsok csapása által terhelt szív visszatér a múltba, és csak ezen a nyáron, amikor nagyobb lesz, beforr

és helyrehozza a sebeit. A jelent kapuja mögött az újesztendő áll, hosszú, sötét, titokzatos és ismeretlen. A szívek újfent megélednek, de, hogy újra sebek jönnek-e, vagy öröm, ezt tudni nem lehet. Számára mégis kedves óra, a nyugalomé, amelyik szétárad benne, sóhajtásaiban, bánatában és könnyeiben, megkönnyebbülést hozva. Milada így üldögélt szomorúan, mert szívét sok minden nyugtalanító dolog nyomta és sebeit nem gyógyította.

- Ah, örök istenem! Mi szörnyűséget követtem el ellened, hogy ilyen szigorúan korholsz engem? Akaratod ellen zúgolódní mégsem akarok. Egyszer már kijöttem ebből a zajos városból, ide a hegyi vadonba, ahová a dicsőség iránti vágy és a boldogtalan szerelem hozott. Szerelmemet a mostani idők összetörték, a dicsőség iránti vágyam azonban teljesült. Hrabovec felesége vagyok, azé, akit magasztal a világ, de tőlem ezt a tiszteletet százak irigylík. De mit mond a szívem minderre? Ej, hallgass... ej, csöndesedj el felzaklatott elmém! Tisztelem férjemet és neki sincs miért szemrehányást tennie, de szívem békéjéről nem beszélhetek Elhallgatott. Úgy tűnt, lelke egészen a múltba réved, de erőszakot téve gondolatain, visszatér a jelenbe.

Kisvártatva Ludmilla lépett be a szobába, de Milada meg sem mozdult. A szép, tizenhét esztendőű számláló leány hosszasan álldogált édesanyja előtt, valamit mondani akarván, de aztán félt kimondani a szót, amelyik szívéből nyelvére tolakodott.

Az anya nem látta őt. Lelke inkább tele volt a múlt és a jelenbeli képekkel, semmint értelmével lássa az alakot, aki előtte állt. Ludmillának azonban hamarosan félbe kellett szakítania a csöndet, mert édesanyja magában kezdett mesélni olyan dolgokról, amelyek pedig csak reá tartoznak. Milada olyan volt, mintha álmában beszélne:

- De mit akar Hrabovec a leánnyal? Miért figyel annyira, hogy ne lássa őt Vittel? Milyen titkot rejt lelkében? Ah, gyermekem, legdrágább kincsem, milyen lehetőség van az életre? Gazdagsággal és atyai szeretettel telve, mégis szomjúhozva halsz meg, nem éled meg a földi boldogságot! - kezét homlokára tette és aléltan dőlt hátra.

- Az istenért anyám, mi van Önnel? Itt állok Ön előtt, hallgasson meg engem, legdrágább anyám! - szólalt meg Ludmilla aggódással teli hangon.

Milada megrázkódott, mintha csak álmából ébredne, felállt a székről és leányát kezdte ölelgetni és csókolgatni.

- Hol voltál megint? - reppent elő a kérdés a megrettent Milada ajkáról. - Apád elmenőben szörnyű szavakkal és vad kifejezésekkel parancsolta meg nekem, hogy ügyeljek rád és mindezt Vít miatt. Mi van köztetek, hogy okot adtál apádnak az aggódásra? Én semmiről sem tudok, de folyvást el kell viselnem a megjegyzéseit. Mostantól azon vagyok, hogy Vít mielőbb elhagyja ezt a házat! - Ezek a szavak feldúlták Ludmilla lelkét. Valamit mondani akart, de nem volt rá képes, így hirtelen, riadt őzike módjára kiszaladt a szobából. Milada szörnyű kedélyállapotában magában kezdett beszélni.

- Szent név... Felicián áldott nevét eltemettem. Maga az Úr helyezze személyét a dicsőség és a szerencse csúcsára. Az én életem már megsemmisült. De mi is? Óh, mi jut az eszembe? Mi van, ha a lányomnak is ilyen sors adatik meg! Ki ez a Vít? Miért tiltja az apa a leányának, hogy még csak találkozzon is vele? Az istenért... ha a leányban ilyen forró szerelem tüze égnet a legény iránt, akit az örök kiátkozás fenyeget, mint engem valamikor Felicián miatt. De félre a gondolatokkal. Vítnek el kell mennie és én elintézem a fenyegetést, mely férjem parancsából árad felém. Őmaga hozta ide őt és én hálásan fogadta a csinos és alázatos legényt és most miatta rettegést és félelmet hordozok magamban. - Egész teste megremegett és szemét kendőjébe

rejtette. A hidegtől átfagyva állt a kályha elé, mintha csak el akarná fojtani belső rettegését és hidegletését. Az ajtó felől hangot hallott, mely egy pillanat múlva kitarult. A szobába Ludmilla lépett be, Vítet vezetve az oldalán és bátortalanul lépett édesanyja elébe.

- Drága anyám, előtted soha nem tudtam a szívem vágyódását kifejezni, a szörnyülködés átjárt engem, szavaidat hallva. Most itt áll oldalamon ez az angyal. Szeretem őt... ő engem szeret, anyánk, áldj meg minket! - E szavak után mindketten letérdeltek.

- Az istenért, keljetek fel szerencsétlen gyermekek! Apád szelleme minden szegletből lát titeket. Mibe keveredtetek? Kelljete fel és búcsúzzatok el egymástól, amíg utól nem ér benneteket az apai bosszú. - Így szólt a kétségbeesett Milada, de Ludmilla és Vít térdelve maradtak, kéréseikkel és könnyeikkel lassan meglágyították az anya szívét. Hrabovec legénykeként hozta házába Vítet, hogy megtanítsa neki mesterségét és segítőkész módon viselkedett vele. Vít megszerette Hrabovecék házát. De ahogy csak cseperedett napról napra, a képességeit tekintve, szépségben, erőben és munkájában, úgy kezdett Hrabovec kedvetlenséget és fagyosságot érezni. Az olajáros egyre szigorúbb és keményebb lett a legénnyel. Mindenki számára az volt a legkülönösebb, hogy Ludmillát nem engedte a közelébe, az asszonyának megparancsolta, hogy szigorúan őrködjön leányuk felett. Vítel, a többiek jelenlétében keményen beszélt, azt állítva, hogy a fiú szerencsétlen és átokkal terhelt. A fiatalembert éjjel nappal dolgoztatta.

De a tekintet, amivel a fiatalok pillantása találkozott, már egy csipetnyi szeretetet is plántált lelkükbe és bár ritkán láttak ilyet, mégis ez a lángocska tanyát vert lelkükben, aztán hirtelen fellobbant és a szeretet köcsönös megvallása mindörökre összekötötte mindketőt. Mindez éppen azon az estén, mikor Hrabovec elment Trencsénba és Milada otthon szomorkodott szobájában. Vít kifejezte kétségét és a jelenet, Hrabovec házában, a következő szavakkal ért véget:

- Az átok rád mondatott ki, drága Vít, miképpen védhetnéd meg Ludmillát? Az apa a lányát és a vejét ugyanabból a házból házasítja össze... én veletek halok meg. Álljatok el... álljatok el ettől a szerelemtől! - így szólt Milada, a fiatal szerelmesek által legyőzve.

- Ej, drága anyám, miféle kiátkozás ez és mi lesz utána! A természet fia, derék legény, nem ismeri a sors átkát sem. Mindenkinek parancsol. Talán kiátkozás-e nem tudni, ki az apám és ki az édesanyám? Talán az is kiátkozás, hogy engem a hegyek között remeteként élő nevelt fel, isten szavával táplált és kiskoromtól kezdve bevezetett a káprázatos természet titkaiba? Nem félek ettől az átoktól és Ludmilla sem, Ön se tartson ettől. én már megnyugodtam, a nevemet már Hrabovecé mellett kezdik emlegetni és előbb, semmint a legendás olajáros feltételezi, a nevem lesz életem kezessége. Kirepülök e hegyek közül, mint a szárnyat növesztett sas a fészkeről és magam fogom élni életemet és világomat.

- Mielőtt ezt elérnéd, Hrabovec bosszúja megsemmisít minket, - tette hozzá Milada csökkenő ellenállással.

- Hrabovecnek erről nem szabad tudnia, - folytatta Vít, - előtte mindez titokban marad, addig, amíg minden ígéretemet nem tudom tettekkkel igazolni. De ezt az angyalt lelkem és mesterségem hatalmas szárnyaira ültetem és elrepülök vele oda, ahol a nap nyugalmanak és boldogságának sugara mindenkit egyaránt ér.

Milada legyőzött. Lelke messzire, a szebb reményeket jelentő világba reppent. Oda, ahol Vít gondolatai valódi fényességgé váltak. Először ötlött elméjébe, jó lenne

elmenekülni a mostani börtönéből.

- Te ki akarsz szabadulni és eljutni az önállóságig! Te? Én Vít, aki nem ismered az anyai csókot, te, Vít, az átokkal terhes, te, aki nem nézhetsz a leányomra! Te akarnád magaddal vinni Ludmillát a szárnyadon? - így sajnálkozott Milada, Vít arcát figyelve.

- Bátor vagyok, hiszek istenemben, aki erőt ad nekem, hogy beteljesíthessem szerelmem akaratát. Ludmilla a lelkem és életem része, lelkem elválaszthatatlan része! Vít e szavaira Milada karjaiba vette leányát és annak kezét a legényébe téve, remegő hangon, mintegy összefoglalva, azt mondta:

- Az Úristen áldjon meg benneteket és nekem kegyeskedjen elnézni, hogy másként nem tehetek... a végzet viharában. Szigorú férjem parancsát megtartani és elfordítani tekintetemet szeretett leányomtól..., olyan, mint az öböl, melynek vizébe beveszek, vagy a szikla, amelyik porrá zúz. Legyen úgy, ahogy akarja! Ahová a sorsom vet, ott kell létezniem! Gyermekeim, az isten áldjon meg benneteket! Inkább belevetem magam, velek együtt a balvégzet öblét, mintsem elpusztítsam el magamat és titeket a vad balszerencse szikláin. Az isten kegyelmébe ajánljuk magunkat, imádkozzatok értem én meg értetek. - Így szólt Milada és a szerelmes gyermekek ölelésébe zuhant. Csönd támadt. Mindhárman térdeltek a gyertya derengő fényénél, tekintetüket az égre vetve.

A hátsó szobában, ahol az olajárus dolgozgatott, az óra tompa hangon ütötte el az éjfél. Az újesztendővel együtt új évszázad köszöntött be. A mester segédje felkiáltott, az új korszak eljövételét üdvözlendő. És elkezdődött a XIII. század.

4.

*Za jeho času na veži trenčianskej
oheň vraj jasný horieval,
po celej krajine, čo vôkol tatranskej
zlatú vraj žiaru rozlieval.
Ludovít Štúr*

*Az ő idejében, a trencsényi tornyon,
úgy mondják, tűz lángolt odafent,
az egész országban, a Tátrai ormon
árasztva aranyfényt idelent.*

Ludovít Štúr

Az idő, melyben elbeszélésünk játszódik, szomorú korszaka volt Magyarországnak. A legnagyobb igazságtalanságok, a legdurvább önkény, a nemesi és lovagi rend kíméletlen büntetést osztó vadsága. Az uralkodott, aki erősebb volt a többinél. A jog és a biztonság a nagyurak kiváltsága volt, akik ragadozó madárként lesték az ember nemjárta hegyek magas szikláin emeltetett váraikból a népet. Az Árpádházi királyok közül, a hatalmas Szent Istvánt ^[7] és néhányakat leszámítva kevesen tudtak erős kézzel uralkodni. Ha valamelyikük uralkodói tekintélyre is tört, olyan akadályokat állítottak útjába, melyeket legyűrni nem volt képes. Így jutottunk el az Úr 1222. esztendejében, amikor is a leginkább megmutatkozott a nagyurak kevélysége és ereje, másfelől pedig a király gyengesége. Hiszen a felszentelt királyi főre az aléltság és az erőtlenség árnya borult. II. András ^[8] a híres dekrétumában, melyet Aranybullának ^[9] neveznek, mindent megadott, amit az akaratos nemesség csak követelt. Amit ez nem fejezett be, azt III. András ^[10] 1289-ben Rákoson kiegészítette, a jövő pártütéseknek erős alapot teremtve, a majdani lázadásoknak teret engedve, ugyanakkor ajtót nyitva a gőgnek, a felfuvalkodottságnak és a hatalom iránti vágynak.

Mostanság, amikor mesénk kezdődik, a magyarországi nemzetek társadalmi életében a legnagyobb zűrzavar uralkodik.

Az uraságok és a nemesség a népet és egymást is kölcsönösen gyötörték. Az egyik vár népe a másikkal, a szomszédossal szemben vívott véres küzdelmet. Addig ingerelték egymást, amíg az egyik meg nem támadta a másikat és ki nem űzte a várából.

IV. Lászlót, a Kunnak is nevezett uralkodót ^[11] 1290-ben meggyilkolták. III. András Magyarországra jövetelét ^[12] csak az urak és a nemesek egyrésze támogatta, akik Székesfehérváron gyorsan megkoronázták. Azoknak, akik mindebbe nem nyugodtak bele, bújtogattak és az országot dúlták fel, kapóra jött viszály az ország és a pápa között. Az egyházfő ^[13] nem akarta III. Andrást elfogadni ezért a pápa követeket küldött az országba, bulláiban ^[14] nyilvánosan megfenyegetve az uralkodót és a pártján állókat. A királyhoz egy kisebb tábor volt hűséges, az uralkodó Szlavóniában és Dalmáciában keresett támogatókat szándékaihoz. Időközben a két tábor között véres harcok dúltak. Az egyes feleken belül is felütötte fejét a hűtlenség, az anyagi előnyökért folytatott küzdelem, a hatalom iránti vágy, a megsértett önérték és a bosszú. A barát nem állt társa mögé, de az emberek még magukért sem voltak képesek hasonló cselekedetre.

Ma még teljes lelkesedéssel volt az egyik oldalon, de másnap már egyre nagyobb haraggal lőtte rá a bosszú nyilait, a szerint miként változtak a nyilvános és a személyes események, melyek aztán meghatározták saját kapcsolatait és véleményét. Ezekbe a civódásokba a legmagasabb és a legalacsony rangú személyek egyaránt belekeveredtek. A legbefolyásosabbak kiválasztották a legkevésbe befolyásosak közül lelkesedésük, haragjuk, bosszújuk, gyűlöletük eszközét. Ezzel szemben az alacsonyabb rangúak sok esetben csak játszottak velük, saját titkos fegyverüket fordítva amazokkal szemben, aszerint, hogy hasznuk mit tanácsolt. Ezzel még jobban belekeveredtek az események gombolyagába és a csomó kioldozásakor emberi vér kezdett folyni. A törvénnyel gúzsba nem kötött emberi csürhe, azt tette, ami csak hatalmában állt, amit az urak mindenfelé megcselekedtek. Mérgek, török, különféle, az emberi élet kioltására szolgáló titkos fegyverek és módszerek, melyek akkortájt megszokottak és mindennapiak voltak. „Ki kit, ez ezt”, akarták az elvet elvet érvényesíteni. A városiak egymás között állandó viták közepette éltek, felesleges civódások közepette töltve napjaikat, éjszakáinként pedig hazugság és csalás vett erőt rajtuk. A nyilvános helyek, a várak, a falvak a harcok színterévé váltak, a rejtkehelyek, a hegyi barlangok és üregek eltitkoltak maradtak, ahonnan emberi vére leleselkedtek és emberbőrbe bújtt mérgeskígyók ugrándoztak elő.

Magyarország eme boldogtalan korszakában volt egy hatalmas úr, nagy és dicsőséges és a legtökéletesebb. Trencsényi Csák Máté. A Vág partjain ^[15] uralkodott, mint valami hatalmas angyal az ördögök felett és ennek a hatalmas sasnak a fészke a Trencsényi várkastély erős, bevehetetlen falai között volt. A Krivántól a Vág dunai torkolatáig terült el állama, a morva határtól Nyitraig. Ő ugyanakkor csöndesen és békésen szemlélte a magyar élet forrongó tengerén a viharos eseményeket. A rendetlenség ellen erős hangja a tátrai völgyekben alighogy megzendült, a hatalmában lévő várak és a neki alárendelt urak nem követhették lázadó sorstársaikat. A Tátra korlátlan ura volt. Amott, fenn a magas hegyekben nyugalom honolt, az igazság és a békesség. Emberi lelkesedéssel inkább parancsolt, semmint csak hatalmával, ezért aztán számos ellensége volt, akit bukását várták, bár szemre híveinek tűntek.

Az Úr 1300. esztendejének egyik tavaszi napján Máté könnyű öltözékben álldogált a vár tornyának legmagasabb erkélyén. Hosszú, gesztenyeszín haja, könnyű kalpagja alól hullámosan omlott széles vállán keresztül széles fekete övvel átvett, térdig érő kabátjára. Szép sasorra felett magas homlok, szürkésen világos, nagy szemek, melyek messzire elláttak. Kis bajusz a fehér orcáján, olyasforma, mint a pirosuló csík az érett almán.

A kezét tördelte és mintha át akarna hatolni a Vág-völgyön, egészen Komáromig, ekképpen vetette pillantását Újváros felé. A nap mintha csak a Török nevet viselő sziklacsoporttól akarna elbúcsúzni és arany villámain a békés Vág csöndes felszínére vetette. Az újvárosi házak és kastélyok, a csillogó temetvényi bányák, Beckó várának komor sziklafalai urukra néztek és azt hallgatták, nem ad-e ki valamilyen parancsot. Máté azonban elmerült a Vág-mente szépségeiben. A folyó várkastélya alatt kanyargott és Trencsény a hegyek és síkságok közötti virágzó völgyből szerelmetes tekintetet vetett urára. Olyan volt, mint a leányzó, aki táncrea készülődik. A Vág békességesen folydogált a két hegylánc között, dél irányban igyekezően.

A zöldellő szántók, az éledező hegyek, a virággal teli rétek és a nyugat felé lehanyatló nap a Vág-mentének szavakkal ki nem fejezhető magasztosságot és bájt kölcsönöztek. Bármikor is szemléled a vidéket, vonzerejébe csal és ölelésébe von. Pillants rá, mikor a nap nyugovóra tér és lelkedet vágyakozó remegés járja át. Szívedet gyönyör és

istenadta nyugalom veszi birtokába. De állj meg a Trencsényi vár tornyában, mikor lelked emelkedettebb ügyekkel teli, szíved a nép iránti forró szeretettől lángol és szeretne minél többet átölelni. Nos, lelked ilyen állapotában állj ki a vártorony erkélyére és nézd a lenyugvó nap koszorúzta a festői szépségű világot. Megtudod, hogy mit szeretnék Neked, kedves olvasó, elmondani azokról az érzésekről, melyek Csák Máté elméjében uralkodtak ezidőtájt.

Úgy tűnt, hogy a világ széles vállán nyugszik. Meg sem mozdul, csak nézi a szépséges Vágmenti tájat és szeméből kristálytisza könnycseppek gördülnek alá. Valamit meglát, mert tekintetét folyamatosan odaszegezi, és amikor a folyó felett port hoz a szellő, a szemét törli. de mivel senki sem érkezik, elnyújtózott lova kényelmes nyergében és gondolkodóba esett. A nap utolsó melengető sugarai belekapaszkodtak a vár tornyaiba és Máté arca méginkább fényben tündökölt, miközben magába forduló pillantása úgy lobogott, mint csendes tűz a hegytetőn.

„Népem, szépséges népem!” így cikáztak gondolatai, „mi mindent hajtottak végre hírneves, dicső előeid? Hol őrzöd életjeleidet a pozsonyi mezőkön ^[16] végbement utolsó csata óta? Mi lett volna, ha a harang ebből a toronyból belezuhan a Vágba, mely a szélső bástya alatti sziklás domboldalon adja ki utolsó hangját és aztán a folyó vizében agyaggal és homokkal telik meg, hogy mindörökre megnémuljon. Ugyanúgy szűnt meg a szláv nép élete is, a Nagymorva Birodalom bukását követően! A hatalmas Szvatopluk ^[17] által meghódított és uralkodása alatt dicsővé magasztosult földön vad emberek vad erkölcei uralkodnak és a gyalázat vert tanyát. Az itteni föld mostanság a hitványakat szolgálja és mi eleddig eltűrtük. Nos, így kell lennie ennek a továbbiakban is?

Felállt és erőteljes léptekkel kilépett a tornágra. A csalogányok a közeli hegyekben és a vadonban, egészen a folyóbeli szigetecskékig, olyan átható panaszkodásba kezdtek, hogy ez még a feldúlt Mátét is megnyugtatta és nemes lelkének békéjét helyrehozta.

Ez a nyugalom azonban sokáig nem tartott, mert alig kezdődött el, de már hallotta is a lopatkók dobogását és kisvártatva meglatta a lovasokat, akik vágatva haladtak az utcákon, a várkastély irányába. Az egész város megmozdult. A Vág menti utcán sihederek kergették egymást, akikhez aztán az emberek is csatlakoztak. Mindez olyan méreteket öltött, hogy hamarosan az egész város teljesen felbolydult. Aztán kinyílt a várkastély kapuja, a legénykéék és az öregasszonyok tátott szájjal ácsorogtak és csak lesték, miként zárul be a kapu a hívatlan emberek előtt.

^[7] *Szent István* (1000 - 1038.) - az első magyar király, aki közelebből nem ismert körülmények között II. Szilveszter pápától 1000-ben királyi koronát kapott és sikerült neki az ország belső helyzetét megszilárdítani. 1018. után királyságához csatolta Trencsént és környékét, mely korábban nem tartozott közvetlenül a magyarok érdekszférájába.

^[8] *II. András* - 1205 - 1235. között uralkodott. Sikertelen hadjáratokat folytatott Halicsba és a Szentföldre, de a nagyuraknak és királyi udvar magas rangú hivatalnokainak tett engedményeivel nemcsak az országot, de a királyi hatalmat is gyengítette.

^[9] *Aranybullalata bula* - 1222-ben adták ki (megújítva 1231-ben és, 1233-ban) a király hűbéresei, a nagyurak és az egyház hatalmának megerősítése, a királyi uralom rovására.

^[10] *III. András* - uralkodott 1290 - 1301. között. A leghatalmasabb oligarchákat azzal szerelte le, hogy a legmagasabb királyi tisztességekkel jutalmazta amazokat. Így Máté, Csák Péter fia főlovász lett és 1297-ben nádor. III. Andrással kihalt az Árpád ház. Halála után újfent kitört és úrrá lett a mánások önkényuralma. *svojevôl'a veľmořov.*

^[11] *IV. László (Kun)* (1272 - 1290.) A magyar trónra édesapja, V. István hirtelen halálát követően tizenöt esztendősen került. Helyette édesanyja, a kun származású Erzsébet királyné uralkodott. Az asszony régensége alatt néhány oligarcha - nagyúr kezébe került az irányítói hatalom: a Dunántúl jó részét uraló Kőszegi uraságok, az Abák keleten és a Csákok nyugaton. IV. László a hatalmát a kunokkal kötött állandó szövetséggel igyekezett megszilárdítani. 1290-ben meggyilkolták.

^[12] *III. András Magyarországra hozatalát csak a mánások és főnemesek egy csoportja támogatta és ők kísérték Magyarországra is.* Elsősorban az egyházi méltóságok és a Kőszegi uraságok. III. András Velencében nőtt fel.

^[13] *pápa* - VIII. Bonifác (1294-1303). III. András magyar királlyá történt gyakorlatilag teljes körű elismerése után is, György esztergomi érsek közreműködésével az Anjou ház jelöltjét ültette a magyar trónra.

^[14] *bulla* - (lat.) pecsétellátott, fontos tartalommal bíró irat, melyet szokásosan az uralkodók és a pápák adtak ki.

^[15] *A Vág partjain uralkodott...* - A feljegyzésekben nem egyszer jelenik meg a „Máté földje”, amit azonban csak a Csák Máté uralta területként lehet értelmezni. Máté állama a Középső Vág-mentét, a déli Vág-völgye északi részét és a Nyitra-völgy középső részét foglalta magába.

^[16] *a pozsonyi mezőkön vívott utolsó csatától* - 907. Ezt az esztendőt a korábbi szlovák történelemtudomány a Nagymorva Birodalom bukásának tartotta. Az újabb kutatások szerint e csata 907 júliusában zajlott le, melyben az ősmagyarok megsemmisítették a bajorokat. Ebből az időszakból már nincs írásbeli adat a Nagymorva Birodalomról.

^[17] *A Szvatopluk által meghódított földön.* A Nagymorva Birodalom Szvatopluk uralkodása alatt érte el a legnagyobb kiterjedését: Az uralkodó kiterjesztette országa területét keleten a Tiszaig, északon az Oderáig, aztán birtokba vette Sziléziát. Birodalmához csatolta a mai Csehország területét, valami Pannónia egy részét is hozzákova csolta.

5.

*Ved' sa poplavíme
cez búrky, krútňavy,
ej, lebo cez búrky
vedie cesta slávy.
J. Rimavský*

*Hiszen átúszunk mi
viharban, örvényben
utunk viharon át
vezet dicsőségben.*

J. Rimavský

Trencsényi Csák Máté a XIV. század kezdetén a legszebb életkorban, mondhatni élete delén volt, amelyikben a történelem már, mint a szerencse kegyeltjét látja, bátorsággal, fényes hatalommal, a dolgok és az események irányítására való képességgel. Lelke a legszebb szándékokkal és fennkölt célokkal telve, a lehetőségekkel felvértezett a legfényesebb cselekedetek iránt. Nyughatalan korszak szülöttje, tapasztalatai útjain felvilágosodott, emberséges egyházi neveltetése okán, megacélosodott a gyakorlásban és viharokban, mind az alacsonyabb, mind a felsőbb társadalmi osztályokban meghonosodott, a hatalmasok harcára időben felkészült, az országban szaporodó események nem érték váratlanul. A világ eme viharában eme még sokat nem próbált óriás élete szent célját megvalósításra választotta, melyért egész életében minden erejével küzdött, és amelyek irányították lépteit és cselekedeteit. A fiatalabb nemzedékkel baráti viszonyra lépett, különösen örvendett mindenkinek, aki kitűnt a szürke hétköznapokban emelkedettebb lelkével és nemesebb vágyaival. Így sikerült neki rövidesen maga körül kialakítani az ifjú daliák lovagi iskoláját, akik képesek és készek érte és céljaiért életüket feláldozni. Máté maga, rangban és hírnévben magasan álló férfiú, egyre határozottabban és céltudatosabban avatkozhatott be a dolgok menetébe. És bár sajátjaival nem kezdett bele alávaló küzdelmekbe és verekedésekbe, sőt a maga uralta országrészben mindezt megfékezte, ugyanakkor befolyása nélkül semmi fontos nem történhetett meg. Erről a férfiúról nekünk csak a jövő kor énekel fennséges dalt, és ha Isten segítségünkre lesz, idővel megerősödünk és e leendő dal hangjait valamilyen költeménnyel megelőzzük.

Trencsényi Csák Máté figyelte, amint azt láthattuk, emberei jövetelét. Mikor látta, hogy érkeznek, türelmetlenül várta, hogy hírt kaphasson állama alsó fertályáról. Trencsén e nagyhatalmú mágnása a várpalota termének asztalfőjére ült és szikrázó szemmel mérte végig fiatalabb és idősebb barátai arcát.

- Nos, barátaim, - szólalt meg jóakarató hangon, a jelenlévők felé, - milyen hírt hoztatok Trencsénbe? Én magam szívesebben tűnődöm a Vág partjai mellett, semmint azokat az alföldi pusztákat nézsem. Most mondjátok el nekem, mi van a déli végeken. Mit tesznek a mi nemeseink és uraink? Kérdem, nem ütött még az órája, hogy mósresre tanítsuk ezeket a martalócokat? Vérem felforr, ha az ország állapotára gondolok, és amikor lélekben felrepülök, mint azt most magányosan megtettem, az itteni népünk fölé, a hatalmas váram mintha megremegett volna a lábam alatt. De áruljátok el, mi történik a világban?

Közvetlenül Máté mellett egy középkorú férfi ült. Arcán gondvájta ráncok, tartását valamiféle mély átélés, komolyság és megállapodottság jellemezte, amíg a többiekén a szándék felcsillanása és a fiatalság hevessege látszott. Máté leghűségesebb embere. A többiek Feliciánnak nevezték. Ő felelt elsőnek.

- Vág ura, - kezdte, - hiszen ha már ütne az óra! Úgy várjuk, mint hal a vizet. Kész vagyunk veled élni és meghalni. Csak adj jelet és a Tátra felkel! Most jövünk Esztergomból.

- Esztergomból? - szólalt meg Máté. - Ott voltatok talán annál a civódásnál? Hallottam, hogy az országgyűlést gyorsan összehívták. Az én Vág folyóm partján sétálgatva azt gondoltam, csak gyűlésezetek, csak hajkurásszátok egymást Rákoson és Esztergomban! Odahaza üldögélek és én magam inkább szolgálom az országot, mint ti a kiáltózatokkal. De nehogy belemerüljek...

- György, ahogy az tudjuk, már a pápa legátusaként ^[18] összehívta az országgyűlést, lehajította Andrást a trónról és annak híveit bullával fenyegette.

- Ha-ha-ha! - kezdett nevetni Máté, Feicián szavaira. - Tehát így? Ezt nem gondoltam volna a Vág partján és ligeteiben! Tehát a legátusok már a királyokat hajigálják a trónról? - Hirtelen gondolataiba mélyedt. Kisvártatva térdére ütött és visszafojtott nevetéssel tette fel a kérdést: - De azok a nemes urfik csak nem pártoltak el Andrástól? Hiszen az szégyen lett volna azoknak, akiknek ő Rákoson adott és megerősítette jogukat a párttűzésre, no meg kardjaik alá hatalmat és királyi méltóságot hajított. No, talán nem? Szégyen bizony! Ha-ha-ha, fejezd be, mit tettek ezek a rákosi sáskák!

- Lóra ültek, - felelte Felicián, - és szétfutottak, ahogy csak meghallották György fenyegetéseit. György ugyanakkor sokakat átvitt Károly Róbert ^[19] oldalára.

- Ezer ördög és pokol! - kiáltotta a Vág ura. - No, ez már csak nem eshet meg, országunk még nem hunyász kodott meg egy nápolyi hercegecske előtt! De már itt van! Nemességünk féktelen és önző gazdálkodásának eredménye! A pápa befolyása ennyire mélyen nem érhet az ország életébe. Ezt nem engedem meg! Inkább leromboltatom a Trencsényi vár erős falait, semmint idegen kéz uralkodjon felette, olyan, aki nemzetségre, vagy szóra nem a szövetségesünk...! Aztán hol a király?

Minden jelenlévő feszülten nézett a haragvó Mátéra. Felicián azonban ismét magához vette a szót és elmondta, hogy őt a pártjukon állók elvitték Szlavóniába, ahol jelentős számú sereg toborzása folyik és készülnek a háborúra. Mondandóját mély sóhajtással fejezte be: - Amott lel menedékre az Árpád ház utolsó ágacska... ott, a déli szláv vidéken, a hársfáink árnyékában!

- Úgy van, úgy, - folytatta lassan Máté, valamiképpen elgondolkodva. - A szláv jó, megnyitja a béke templomát, és védi felzaklatott szíveket, ha a világ megbolydul. A vihar azonban nem egyszer hoz magával süvítő felhőket, melyekből aztán ördögök és más teremtmények másznak ki, akik a lelkekben tesznek kárt. No, de mindegy is! - rikkantotta immár vidámabb hangon, mikor felállt volt székéből és hatalmas léptekkel kezdett járkálni a palotában. A fiatalos, erős Máté hatalmas termete, széles válla a jelenlévők figyelmét magára vonta. Várták, mit fog mondani. Ő azonban hosszan hallgatott, csak léptei és sarkantyújának pendülése hallatszott a hatalmas szobákban.

- Ej, bizony ez valami! - jelentette ki. - Hiszen mi magunkhoz vonzzuk ezt az erős és erélyes horvát vért! Mostanáig minden a helyén van. A törvényeket be kell tartanunk. András a mi igazi királyunk, áldott fő. A mi legszentebb kötelességünk alázatot mutatni személye iránt.

Hirtelen mindenki elhallgatott. Máté megállt a palota közepén és vonzó, a bensőjében

dúló tüztől égő arcára a mennyezetről függő tartókban pislákoló mécsesek vetettek fényt. A többiek a hangjára vártak, amíg a nagyúr mellkasából fel nem szakadtak a prófétához méltó szavak:

- Amit a Vág partján végiggondoltam, amivel lelkemet tápláltam, azt most el akarom nektek mondani, lelkem legdrágább barátai. Kevés szóval beszámolok nektek szándékom lényegéről és tudom, hogy lelketek mindezt megérti. Országunk történetének hosszú időszaka a vége felé közeledik. Ebben az időszakban, mely a szláv uralom végével kezdődött, mindnyájan szenderegünk. Dicső elődeink pozsonyi mezőkön porladó csontjai erőt és lelkeséget nem adtak nekünk. Ez a korszak elrepült, mint az álom a mennyei Tátra felett. A lélek nyugalma az én felelősségem. Most kihál az Árpád ház és úgy vélem a mostanság uralkodásra képtelen ház vész el. Itt az idő, hogy felismerjük hivatásunkat. Ha a Magyar Királyságot nem tudták életben tartani, akik a mi valamikori királyságunkon építették fel, legyünk bátrak és emeljük fel a népet, hogy ismét elkezdhesse az ország hajójának evezőjét forgatni.

Megállt és a hősies arcokat nézte. Felicián a földet bámulta. A Temetvényi vár ura, egy fiatal főnemes, felszikkasztó szemmel nézett Máté arcába, és amikor amaz elhallgatott, nem bírta magát tovább megtartóztatni és felkiáltott:- Készek vagyunk holnap a trónra szláv lelket ültetni!

Máté, mikor meglelte az arcokon és a fellelkesülő szemekben azt, amit keresett, tovább folytatta: - Még nincs itt az ideje, de napjaink kötelessége ehhez előkészíteni az utat. Az Árpád ház kihalásával a trón elárul. András rövdösen itthagya a földi jogarát, hogy megtérjen apjához és nagyapjához. De, hogy ne nyíljon ki az önkény és a megkülönböztetés kapuja és a hatalomvágy magja ne hulljon termékeny talajra főuraink között, szláv királyt választunk. Amott, a száztornyú Prágában II. Vencel^[20] meglegedés közepette uralkodik. Homlokát két korona díszíti, a cseh és a lengyel és mi hozzátesszük a harmadikat, a mi magyar koronánkat és a magyar trónon a hamvaiból feltámadó Szvatopluk uralkodik majd. Újfent azt mondják majd, egy király kormányoz majd a Moldva, az Elba, a Visztula, a Duna, a Vág és az Odera folyók felett! Kezei között egy hatalom virágzik fel, mely a mi önkényes nemeseinket megfékezi. Csak így örvendhetünk majd az ország felvirágzásának, rendünk felemelésének és a szláv nép dicsőségének.

A jelenlévők örömmel hallgatták Mátét. Az ő lelkükben is visszhangzott a prófétai vágyakozás. Temetvény fiatal ura felállt és vidáman elkiáltotta magát: - Táltosokon repülünk Vyšehradba^[21] és kezünkben hozzuk a cseh Vencelt a magyar trónra! Székesfehérvár még nem látott ilyen koronázást!

- Úgy bizony! - szólalt meg félig tréfálkozva Felicián. - Nyitrán saját királyt koronázunk, hogy az előnyökből mi se maradjunk ki!

Máté Feliciánra pillantott. Ahogy nézte, elméjében új gondolat ötlött fel. Máté éles tekintete egy pillanatig megpihent a kegyencen, mintha feleszmélni akart volna, aztán néhány szóval válaszolt:

- Kedves barátaim, elvégre mi másért dolgoznánk, minthogy városainkból egyszer még több lehessen, mint csak *civitates muribus cinctae!*^[22] Egyszer még Nyitrán is rend lesz, és még visszatérhet a valamikori koronázás. De ezekről a reményekről nincs még ideje beszélni.

- Távolabb a vártól! -hallatszott a hírnök szava a sarokbástyán, hogy tudomásra hozza, a várkastély nincs örök nélkül. Már mélységes éjszaka borult a városra. Az aranyozott láncokon függő, nagy ezüst tartókban lévő gyertyák fénye, már-már fakulni kezdett. Trencsén felett sűrű felhők gyülekeztek. Az éjszakákon és a sötét időkben a

város felett a valódi nemesség és a kiváltságos nemesség szellemei örködtek, amíg indítványaikkal teli lelkük ki nem merült és fel nem frissült a szebb jövőről szóló álmaikban.

[18] *legátus* - (latin) pápai nagykövet, meghatalmazott

[19] *Károly Róbert* - Az Anjou házból, II. Károly nápolyi király és V. István király leányának unokája. A magyar trónra vonatkozó igényét ezzel indokolta. György, esztergomi ések, az Anjouk régi bizalmasa készségesen megkoronázta Károly Róbertet Esztergomban, de ez nem váltott ki általános elismerést az országban, ezért az országgyűlés 1301 tavaszán érvénytelenítette azt. Magyarországon uralkodott 1306 - 1432. között és hozzájárult a gazdaság és a városok fejlődéséhez.

[20] *II. Vencel*. - cseh király 1283- 1305. Károly Róbert megkoronázásnak érvénytelenítése után, 1301-ben a Csák Máté vezette hatalmas oligarchák felajánlották neki a magyar trónt. II. Vencel az ajánlatot átadta fiának Vencelnek, akit Székesfehérváron megkoronáztak, V: László néven. hatalma jórészt a Dunántúlra és a Felvidékre korlátozódott. 1305-ben atyja halála után cseh uralkodó lett és lemondott a magyar trónról. Csák Máté célja

[21] *Vyšehrad* - eredetileg a Přemysl cseh uralkodóház vára, a cseh fejedelmek székhelye.

[22] *civitates muribus cinctae* - (latin) fallal körbevett városok

6.

*Na jejich čele postava veliká
silou aj duchom nad všetkých vyniká.*

J. Rimavský

*Élükön igazi gigászi alak,
erőben, lélekben előttük halad.*

J. Rimavský

Vitről ezidáig még semmi különöset nem tudtunk meg. Csak annyit, hogy szívét áthatja Ludmilla iránti szerelme. Most még azt sem kell tudnunk, hogy a természet gyermeke ő és a szerelem az érzések új világába röpítette. A szerelem fészek volt a számára, amely élete sötét útját beragyogta. A vándor, aki gyerekkorától fogva felnevelte, a hősookról és a Nagymorva Birodalom hajdani dicsőségéről szóló legendákkal táplálta lelkét. A legényke képzelőereje mindent a saját világába helyezett, amelybe Vít, immár felnőttként gyakran visszavonult. Hrabovechez tizenhat esztendősen került és a mester segítségével alámerült a természet megismerésébe, ahol napról napra egyre inkább megmutatkozott a gyógyítás művészete iránti képessége.

Tudásával a tökéletességre törekedett és önmagát szerető hőssé akarta formálni, olyanná, akiről majd egyszer a legendák is szólnak. Szépséges álmaiban és szorgos munkája közepette lelkének jósága és külső mivoltának vonzó volta kivirágzott. Hrabovecet azonban, legalábbis úgy tűnt, mindez nem töltötte el örömmel. Vít minél inkább törekedett erre, az olajárus annál nyugtalanabbá vált és a legényt ezért a munkába hajszolta. Végül már azt sem engedte meg, hogy a háziakkal találkozzon, és amikor odahaza volt, a fiú egyedül élt és dolgozott. Mikor felcseperedett, Hrabovec a gyógyító szerekkel a várkastélyokba és a városokba küldte. Vít számára azonban mindez örömet okozott. A nagyvilágban teret lelt vágyaihoz. Útjain tűnődött és gondolkodott. A várkastélyokban képességeire mindenütt felfigyeltek. Ezek az útjai jelentették a fizetséget a keresztért, melyet odahaza hordoznia kellett. Hrabovec bizonyosan mindörökre kiüzte szívéből, elvégre árva, apját, anyját nem ismeri és csak szorgalmával, no meg önfeladásával lelheti meg a boldogságot. A legnehezebb azonban számára az volt, hogy tekintetét nem vethette Ludmillára. Mindez méginkább felszította benne a vágyat a leány iránt. Mestere fokozatos öregedése és az így megsokszorozódó feladatok egyre jobban a házhoz láncolták, de a mind gyakoribbá váló útjain gondolatai és sóhajai a lányhoz szálltak. Ugyanakkor lelke, a különös szerelem által lánggra gyúlva, valamiféle megkönnebbülést kapott ettől a szilveszter estétől, melyben mindketten kifejezték egymás iránti szerelmüket és az anyai áldást is megkapták hozzá. Saját magának is úgy tűnt, szerelme nem emészti fel erejét. Olyan békés, csendes és elfoglalt és munkájában soha eleddig nem volt ily fáradhatatlan. Ez a változás magát Hrabovecet is megnyugtatta. Az olajárus úgy örködött Vít lépései és szándékai felett, mások által is, nevezetesen Gyuri szolgája révén őriztette, de a legkevésbé sem értesülhetett Vít szerelméről. Ez az érzés hatalmas, bölcs és óvatos, mikor az ellenség igyekszik kifürkészni. Főleg ha az anya a leánnyal vigyáznak erre a kincsre, ő sem mutathatja meg a világnak a benne dülő viharos érzéseket.

Tehát most is, amikor az olvasónak akarjuk a legényt bemutatni, Vít az olajárustól

parancsot kapott, hogy a környező várakba vigyen gyógyszereket, kenőcsöket és különféle növényi főzeteket. Már fél esztendő eltelt azóta, hogy a boldogságban úszó Vít életében először hallotta az angyali ajkáról a szavakat: „Szeretlek téged!” és Ludmillához ettől fogva a szerelem örök szövetsége fűzte.

Így aztán az 1301. esztendő egy szép nyári napján Vít gyalogolt a hegyekben, vállán bőrszíjakkal megerősített lábát cipelve. Fején alacsony, a tetején keskenyedő, széles karimájú kalap, mely alól gesztenyeszín haja kikandikált. Térdig érő kabátja szélesen hullámzott járás közben, alóla törének vége látszott ki.

A Vág bal partján mendegélt, mely az Ilavai hegyektől lefelé Trencsénig húzódott.

- Hála istennek, immár biztos, - így beszélgetett Vít magában, - hogy a medicináim meggyógyították az ilavai, a sztrecsnói, a szkalkai uraságokat! Kiálts fiú, de legfőképp annak örvendj, hogy már mindenki tudja, ki az igazi olajárus. A balszerencsés Vít már nem fog sokáig vakon járogatni a titokzatos Hrabovec szolgálatában! Mi közöm volt eddig is őhöz? Semmi, csak amolyan kagyló a hullámokban, buborék a szélben, csak egy labda, afféle játék ennek az önkényes embernek a kezében! Egy érett legénynek önállóan kell lennie...! Ludmilla, Ludmilla, te égi tünemény, a sorsom hamar döntött és én a fenséges szabadságra és dicsőségre viszlek, arra, amire egészen rá is szolgálsz. Istenem, mennyit érnek a várak szépséges asszonyai eme angyali szépséggel és bájjal szemben, amivel az én hegyi rózsámat, Ludmillámat megáldotta gondviselés? Keresztülpillantott a sűrű tölgyerdőn, mintha arról akarna meggyőződni, magasan jár-e még a nap, kalapját a fejébe húzta, aztán újfent megindult. Jó hangulata lévén, újfent beszélgetni kezdett: - Ma még Trencsén... a dolgok Máténál dőlnek el és te, Vít, hosszas bolyongás után meglátod Ludmillát. - Közeledett a Sólyom sziklákhöz, amelyek a várostól északkeletre, fertályórányi magasodnak. Akkortájt még a hegy magasságának feléig sűrű erdővel benőve, manapság már a rengetegnek se híre, se hamva. Történetünk idején a sötét szikláktól nem messze, a hegyi ösvény közelében, egy jelentéktelen, de mégis elég terebélyes méretű fogadó állt. A tető megtépázott, a falak omladoznak, nagy, esőáztatta ablakok. Alattuk padok. Ez volt az a látvány, amelyik minden utazónak először a szemébe ötlött. Ennek az elhagyatott kocsmának igencsak rossz híre volt, hiszen az öreg Ursulához ritkán vetődött tisztességes vendég. Itt is több ízben csak megesett, hogy az úton lévők, vagy a vadászaton lévő városiak idekeveredtek, hogy felfrissítsék magukat újavárosi, vagy vágaranyosi jóféle borral. Az emberek legendáiban ez a kocsmá és a kövérkés Orsolya szemétdomb és afféle boszorkánytanya volt. A városiak közül számosan úgy vélekedtek itt egy titkos haramia és betyártanya leledzik. Bár a városi hivatal eleget figyeltette, de a megözvegyült tulajdonosnőre soha, semmit sem lehetett rábizonyítani. Idővel a Sólyom szikla alatti kocsmá igencsak zajossá vált. Így volt az 1301. esztendő ugyanazon napján is, amikor Vít az épület mellett sietett Trencsénbe. Mielőtt azonban belépne, nézzünk körül odabent.

Hatalmas helyiség, tölgyfából készített padok és hársfa asztalok, a sarokban terebélyes kályha. Körülötte széles lóca, azon egy öregedő asszony üldögél, kövérkés, alacsony, széles arcsontú, vörös hajú, szemöldöke szőke és egyenlőtlenül hiányos fogazatú. A helyiség közepén egy csomó legény, férfi és kocsis, szerfelett zajosak, köztük egy jól megtermett fiatalember. Ez az a hely, ahová a csöndes bánkódó és szerelmes ifjú olajárusnak kellett belépnie. A hangulat odabent igencsak vidám.

- Orsolya, bort ide! - szólalt meg fennhangon András, a fiatalember. Akkora, mint egy megtermett hársfa és széles, acélhüvelyben tartott kardja megcsendült a

göröngyös kövezeten. Orsolya odagurult, mint valami söröshórdó, és közben hízelgően csacsogott a legénynek, foghíjas mosolyt vetve oda és kisvártatva a teli ónpohár már az asztalon volt. Rövidesen a többiek is megkapták innivalójukat.

- Fiúk, nem megyünk el valahová vadászni? - kérdezte András a barátait és összehúzott szemmel nézett rájuk, mintha csak tudni szeretné, ki, mit gondol. - Elvégre Máté nincs otthon, ne féljete! Čachtický készített nekünk, hitemre olyan lakomát, amit halálunkig nem feledünk, csak mutassuk meg neki, hogy elpüföltünk, egy kicsit kifosztottunk és megütöttünk néhány szerzetest, kereskedőt, papot és hasonlót. De... - ragadta meg poharát és döntötte a torkába annak tartalmát, - de a király ökegyelmessége... ha-ha-ha, mamlaszok, ti semmit sem tudtok... a király ökegyelmessége kegyes lesz hozzánk!

- Mi van ökegyelmességével, a királlyal? Hisz úgy beszélsz, hogy az ördög sem ért meg! - szólt hozzá egy alacsony, borostás, de vállas legény és odalépett hozzá, a többiekkel együtt kérve, hogy amaz nekik is mondja el a történetet. Most amikor a teljes kocsmai kompánia egybe sereglett, megmutatkozott, hogy volt még odabent néhány ember, aki nem tartozott a társasághoz. A sarokban kis asztal álldogált. Itt két férfi ült. Vállukon rövid köpeny áthajítva, könyökölnek. Nem tűnt úgy, mintha részt vennének a beszélgetésben és a jelenlévő fiatalok sem vonták magukra eme két ember figyelmét. Most, hogy a sarokba húzódtak, látszott, valamiről sutognak. Két városi ember volt, az életkoruk alapján apa és fia.

- Ki is lehet valójában a király ökegyelmessége! - folytatta András kisvártatva. - Nos, a király ökegyelmessége az új király, a fényességes Károly Róbert! Hiszen mondom én, ti semmit sem tudtok. A korábbi király, András meghalt. És ez, a trencsényi uraság a király ellen szervezkedik, ezért vagytok ti itt és mégsem tudtok semmit! Nos, csak, hogy tudjátok, a miheztartás végett, ébernek kell lennünk. Most mást nem kell tennünk, csak hamód kínálgatik rá, Máté uradalmain rajtaütöni, de ha segítséget kapunk, rátámadunk még Trencsényre, a várkastélyra, szóval azokra, akik Mátéval tartanak és elveszük a kedvüket, tudjátok?

- Hopszasza...! Orsolya, bort ide! - ugrott fel az alacsony, borostás legény és utána a többiek is, körbenézve ónpoharaikon.

- Csöndet! - rivall rájuk András, rátámaszkodva megcsendülő szablyájára és tovább folytatta, kissé csendesebben: - Úgy mondják, valahová a pokolba ment, Prágába, valamilyen Moravčik ^[23] után és amant akarja Magyarország királyának megválasztatni. És azután, ahogy tudom, legalábbis Čachtický gróf így mondja, magának akarná a királyi jogart. De ez maradjon köztünk. Bár ezt nem kell mondanom, de együtt vagyunk, így tudnunk kell mindent.

- Egy neki irányzott lövés segíthet, nehogy átverjen minket! - kételkedett valaki. A vállas legény azonban gyorsan odasúgta neki: - Hallgass te pletykafészek! András nemesember és Čachtický révén befolyása van. Bár csakolyanformán öltözikde mindent tud és bajba kerülsz, ha kételkedni kezdesz.

A fiatal legény elhallgatott. A fejét vakarta aztán gyorsan kiitta az asztalon álldogáló ónpoharát.

- Jegyezd is meg, - tette András hozzá, - Trencsényben számos olyan polgár van, akik a mi oldalunkhoz csatlakoznak. Mire megjön Máté ezzel a Moravčikkal ^[23], vagy csehkel, addigra itt ribillió fogadja őket! Ha-ha-ha!

Az itteniek mind felugrottak. A két városi az apró asztalnál is jelentkezni akart, de előtte még valamit megbeszéltek. Aztán a fiatalabbik, olyan huszonöt éves forma, a szoba közepére ugrott és bátor, vidám hangon beszélgetni kezdett a jelenlévőkkel: -

Önökhöz tartozunk, - mondta, - meghallgattuk az Önök tanácsait, miközben nem figyeltek fel ránk, ugyanakkor nagy örömmel tölt el minket, hogy itt, ahol élünk, ellenségekkel körbevéve, számos, olyan emberre leltünk, akikkel szívből összebarátkozhatunk.

András kimeresztette szemét a fiatal, tüzes legényre és arcán látható volt, hogy kissé megrettent és rögvést nyugtalanítani kezdte amaz hebehurgyasága, hogy ilyen nyíltan beszél pedig Máté vára igencsak közelben van. Mindazonáltal kész volt a gyors válaszra:

- De koma, ha itt cigánykods, tudod mi lesz belőled? - és szavai közben a kabátja alól elővett egy hosszú tört és az ismeretlen vendég körül kezdte mozgatni, amíg amaz hátrálni nem kezdett. Mindig találtatik azonban bátor legény. Ő sem hagyta magát szégyenben hagyni a fürge késtől, mert mire a többiek feleszméltek, már két kést belevágott a fagerendába, majd odaugrott, kirántotta őket és a kezében kezdte azokat dobálgatni, úgy hogy mindenki behúzta a nyakát.

- Ne féljete, - szólalt meg a városi bátran és velősen, - éppen azt akartam Önöknek megmutatni, hogy mi is Róbert Károly titkos hívei vagyuk Trencsénből. Nekünk is elégünk van Mátéből és szívesebben vesszük, ha Csák hatalma és dicsősége lehanyaglik. No, érti már András uram?

- Kezet rá! - kiáltotta András, bizalommal a hangjában és eléjük lépett jobbát nyújtva. A többiek tátott szájjal lesték, miként barátkozik össze a két merész férfi. Minden olyan gyorsan ment végbe, hogy a jelenlévőknek felocsúdni sem volt idejük. A trencsényi kezét a másikéba tette és András, öröme jeléül felkiáltott: - Bort ide! Orsolya, merre van?

Orsolya helyett, aki korábban kigurult a helyiségből, Vít lépett be, és amikor helyet kereső pillantása körbeszaladt, levette a válláról ládikáját és békésen leült arra a helyre, ahol korábban a két városi ücsörgött.

- Légy üdvözölve legényke, aztán mit viszel abban az alkalmatosságban, - kérdezte az egyik vad kurjantás kíséretében. - Ez leginkább olajárusnak látszik! - szólalt meg a másik. - Mutasd, mit cipelsz, aztán adj is belőle! - förmedt rá a harmadik. A kistermetű borostás alak a ládához furakodott. Vít azonban maga mellé tette holmiját és bátran adta meg a választ: - Hrabovec, a híres olajárus tanítványa vagyok és az önök fényességes urának, Mátének a várába tartok. Úgy vélem Máté földjein mindenütt békesség és biztonság honol. Mit akarnak tőlem és kik maguk?

A városiak egymásra pislogtak és a fiatalabbik a többiek közé ugrott, aztán rájuk kiáltott: - Hagyjátok békében a fiatalembert, hadd pihenjen, elvégre a kocsmá mindenkié! - Aztán Andrásához fordult, kérve, hagyja az ismertelent békén. - Könnyedén megtudok tőle mindent, minek mennénk dobbal nyulat fogni, - fejezte be mondandóját.

- Ez kiismeri magát a mi foglalatosságunkban! - szólt csendben András az övéinek és másféle beszédre, meg szórakozásra intette őket.

A fiatalabbik polgár leült Vít mellé és nyíltan kezdett vele beszélgetni. - Semmitől se tartson testvér, - kezdte halk hangon. - Trencsén környékén a haja szála sem göbülhet meg. Városi polgár vagyok és a város környékén örködöm az utazók biztonságáért. Ön tehát a legendás Hrabovec segédje? Hm-hm, ez derék dolog. Aztán a várba tart?

Vítnek a fiatalember a kedvére volt. Mint őszinte és nyílt természetű fiatalembert a városi polgár barátsága megindította. Közelebb hajolt hozzá és őszintén elmesélte neki küldetését: - Hrabovecra sok helyen esik szó, - folytatta Vít mondandóját, melyet a

városi emberrel kezdett volt, - de a későbbiekben még sokat elmondok róla. A tanítványa vagyok és úgy vélem, dicsőségének fényét magam is emelhetem. Trencsénbe tartok, Máténak viszek ajándékokat, mert tudja, Hrabovec igencsak Máté kegyelmében áll. A mesterem eddig távoli utakon volt, most pedig meg akarja köszönni a nagyúrnak, drága és különleges ajándékokkal, no meg gyógynövényből készített olajokkal és kenőcsökkel akar kedveskedni, melyet nekem kell átadnom.

- Aztán mik ezek az ajándékok, - kérdezgette a városi, világossá téve, tudni szeretné miféle dolgoka visz a legény magával.

- Én magam ezeket nem láttam, de viaszgyertyákról és egy szép evőeszközzről hallottam, aranyal és gyöngyökkel bevont, no meg valami kép is van rajtuk. Szépek állítólag. Ezen kívül illatos kenőcsök és olajból készített holmik. Máté szereti a mesterem készítményeinek és főzeteinek illatát. No... most már minden tud. Bár nem akartam elfecsegni, mit bízott rám a mesterem, de a megmentőmnek el kellett mondanom, hogy a szívembe fogadtam és bízom benne.

A városi ember szeretett volna még kérdezni valamit, de aztán megijedt, elvégre nem akarta Vít gyanúját felkelteni, hogy amaz azt higgye, valamiféle kém lenne. Így aztán azzal kezdte, hogy elmondta Vítnek, hiába jött a várba, Máté sebtében eltávozott onnan. De éppen ez jött neki kapóra a kíváncsiszkodásban. Azt akarta megtudakolni, a legény visszaviszi-e az ajándékokat vagy nem. Vít válaszolt a kérdésre. - Legalább hamarosan viszontlátom lelkem drága csillagát! - felelte a városinak, csaknem gyermeki hangon. - Ha Máté nincs odahaza, gyorsan elvégzem a dolgom a várban.

A városi örült Vítnek, mert így az remélhette, mindent megtud Hrabovec dolgairól, amiről úgy tűnt neki, sok minden függ. De Vít hallgatásba burkolózott, mígnem ismét folytatni kezdte mondandóját, tömören, mint eddig: - Talán ismeri az öreg aranyművest? Ott lakik valahol a felső kapu közelében, ott kell mindent hagynom. De mit mond a gazdám, hiszen nekem kellett mennem, úgy sejtem gyorsan Trencsénbe. Vajon régen eltávozhatott az uraság? - Így szötte a szavakat, egyiket a másik után elgondolkozva, megtörölve közben a homlokát. A fiatal városit furán érintette, mikor Vít emlegette az öreg aranyművest és mintha mindenből elege lenne, nem maradt sokáig újdonsült ismerőse mellett, intett idősebb társának és kisvártatva mindketten eltűntek.

Vít gondolataiba mélyedve üldögélt az asztalnál. A megittasodott fiatal legények lármája abbamaradt. Néhányan el is szenderedtek, a padokon és az asztalokon, mások pedig különféle nyelveken dalolgattak. A nap lenyugodott és a Sólyom szikla felett fekete fellegek kezdtek gyülekezni. Vít kizökkentette magát álmodozásából és a mivel nem látta maga mellett a városi fiatalembert, vállára kanyarította ládáját, fizett az álmos Orsolyának és elindult a kocsmából a hegy irányába, amely Trencsénig húzódott.

Az ivó mögött gyertyánból és mindenféle másfajta fák ágaiból készítette kunyhó állt, erős bükk oszlopokkal megtamasztva. A fiatal polgár kocsmá hátsó ajtaján futott ki és idősebb társa sietett utána. Mindeketten ebbe kalyibába mentek.

- Ő az, ő az! - kezdett a fiatalabbik meglepődött társának magyarázni. - Hrabovec segédjének már régóta a várban kellene lennie, de az ajándékot a polgármesternél, azaz az idős aranyművesnél kell hagynia, a késeket, villákat, a viaszgyertyákat, szóval... ő az, szóról szóra! Most gyorsan, gyorsan tegyünk rendet Máté kiszabadítására!

- Fiam, mit tanácsolsz? Én ebben a sietségben azt sem tudom, mit gondoljak! - válaszolta az idősebbik.

- Elmondom Andrásnak, - javasolta az örvendező fiatalabbik, - siessenek az inast kifosztani, elvégre drága holmi van nála, mi pedig azután... - beszédjét azonban a vállas, alacsony, borostás legény félbeszakította:

- A teringtét nektek! No majd móresre tanítunk benneteket! - és már rá is vetette magát a fiatalabbikra. Amaz ellenben oldalra lépett és úgy vágta orra ellenfelét, hogy annak vér öntötte el arcát. Aztán a kocsmába ugrottak be, amely olyan volt, mintha kisöpörték volna. Sem a haramiáknak, sem a szerencsétlen Vítnek nem volt nyoma se. Odabent csak a pufók, kövérkés, szőke szemöldökű és veresorru Orsolya álldogált a helyiség közepén.

- Az istenért, rejtőzzetek el! - szólt oda az érkezőknek. - Megölnek benneteket! Ez egy vad kompánia én magam nem segíthetek Önöknek! Főleg Önnek nem, Zlatovský úr, a megveszekedett András igencsak haragszik. Mindnyájan a fiatal fiú után szaladtak... A szerencsétlen! Rejtőzzenek el, amíg egyik ittmaradott elő nem jön, hogy aztán elfoghassa Önöket. - Egészen beleizzadt, mire kimondta kövérkés, jószérivel a vállából kinövő torkán.

Közben az éjszaka, a fekete hegyek felől érkező, teljesen ráborult a Vág-völgyére.

A városiak közben nem lopták a napot. Elővették széles pallósukat és övük mögé tűzték. Kezükben jókora fütykössel nyomultak ki a kocsmából és futásnak eredtek, a tisztás felé, ahonnan az út Trencsénbe vezet.

A Vág folyó akkortájt közvetlenül a városi falak mögött folydogált, ott, ahol ma épületek állnak, eléggé hosszú utcát képezve, a folyó kiöntése végett, amelyik a városi falak alól vezet kifelé. Ahogy csak a városi polgárok a tisztásról a folyó felé nyomultak, meghallották Vít kétségbeesett kiáltását. Futásnak eredtek, és éppen amikor a keskeny utcán át kellett elhaladniuk, meghallották András beszédét. Egy magas tölgyfa alatt álltak meg. Hárman elszaladtak mellettük András Vít ládikáját hozta és gúnyosan nevetett:

- Hadd fojtsák a vízbe, ne legyen felesleges kérdés, ki ölte meg. Bár magam is tört mélyeszthetem volna a torkába, de most a bizonyíték a legfontosabb, amit Čachtický urnak mutatok meg.

Hideg futott végig mindkét városi hátán. Az úthoz szaladtak és lábuk alatt megcsikordult a kő. Éppen a Vág partján érték utól a csőcseléket, akik Vítet hurcolták magukkal. A legény szája betömve és teljesen beletörődve hagyta, hogy a haramiák még a fejét is bekössék, így hamarabb fojthatják a vízbe. A városiak kiáltozás, füttyentés közepette rájuk vetették magukat. Zlatovský, a fiatalabbik, az elsőt, a Víttel foglalatoskodó csirkefogót leszúrta, az öregebbik pedig ütésekkel árasztotta el a másik haramiát. Jankó kirántotta Vítet a banditák keze közül, míg az öreg Vážecký késével hadonászott maga körül, mígnem az éjszakai gyilkosokat szét nem zavarta.

A csendes esős éjszaka mindhárman a folyó partja mellett indultak el, a felső kapu irányába. Rövidesen már az épületek előtt hangzott a léptük azután az alakok kisvártatva elvesztek az éj sötétjében és léptük zaja is elnémult a bájos trencsényi házak között.

^[23] *Moravčik* - tulajdonképpen III. Vencelről van szó. A magyar trónra való jelöléséről Csák Máté és II. Vencel cseh király 1301-ben a morvaországi Hodonínban egyezett meg.

7.

*Z ktorých postavy, držania a chodu
poznat', že božstva musia byť sluhovia.*

J. Rimavský

*Akik közül alakja, tartása és léptei alapján fel lehet ismerni,
hogy ezek szolgák kell, hogy legyenek.*

J. Rimavský

Amíg az Alföldön jókedv, kézzel fogható és nyilvános tárgyalások voltak a dolgokat illetően, a Tátrában szomorú és titkos dolgok mentek végbe. Ebben az esztendőben, vagyis 1301-ben Székesfehérváron tette Ilmur^[24] kalocsai érsek a magyar koronát III. Vencel^[25] fejére. III. Vencel apja, II. Vencel, azidőtájt a cseh uralkodó volt. III. András, az Árpád ház utolsó férfisarjának hirtelen halálát követően Trencsényi Csák Máté, mint királyi udvarnagy^[26] és leghatalmasabb nagyúr, Prágába indult jelentős számú kísérete élén.

Ez az akkori idők politikai világának hatalmas férfiúja II. Vencelnek elmondta a jövőre vonatkozó elképzeléseit, szándékait felfedte, mellyel nagy formátumú szelleme foglalkozott. Csillóság és hírnév, mellyel megnyilvánult Magyarország leghatalmasabb földesura a dicsőséges Přemysl^[27] ház udvarában és legendás neve, mely megelőzte őt, Prágában mindezek a legtisztelereméltőbb fogadtatást biztosították számára. Maga Vencel sem tudott eleget tárgyalni vele, kettesben hosszú órákat töltöttek el. Máté elégedett is volt mindennel, amit II. Vencelben meglelt, megfelelt szándékainak, mert az uralkodóban minden tulajdonságában jó embert talált, gazdag lelkeségűt és lelkesedőt a szláv nemzet iránt. Ugyaneme szeretet miatt fogadta el Vencel a lengyel koronát is. Bár Máté elszomorodott, mikor megtudta, hogy II. Vencel maga nem fogadhatja el a magyar koronát, de annál inkább megörvendezett, mikor látta, hogy a király hajlik arra, hogy fiát, III. Vencelt tegye meg Magyarország uralkodójának. Tehát a magyar küldöttség az egész ország nevében tüstént átadta a hatalmat és a királyi ékszereket a fiatal Vencelnek. A királyi atya pedig ünnepélyesen felajánlotta fiát a cseh főurak és udvari méltóságok jelenlétében Trencsényi Csák Máténak. Így adott a küldöttség a pártütésektől szétszakított magyar földnek uralkodót és a már említett Ilmur a királyság trónján felkente Vencel homlokát. Ilmur, kalocsai érsek volt, Máté szándékainak legfőbb támogatója. Ez a két személy volt az egész ország őrzőangyala és a próféták nevében megáldott az elhagyatott és mind jobban elvesző szláv nép védelmezőiként. Máté Vencelt Nyitrán akarta megkoronáztatni, a valamikor hatalmas és dicsőségteljes szláv uralkodók városában, mintha az itteni népnek akarna fénylő fáklyát mutatni a sötét éjszakában, amely mögé felsorakozhat az elárvult nemzedékek lelke. De a csendes, az oldalán lépkedő angyal, az áldott Kalocsai János még nem gondolta, hogy itt az ideje a felnőtte válásnak. Tisztább tekintettel látott, mint Máté, aki nem volt tisztában az aranyló reményét elősegítő álló erővel. Bár tudatában volt vele, hogy a tengeri világítótorony jó szolgálatot tesz az éjszakai sötétségben a hullámmal küszködő úszónak, jól tudta azt is, mindez a bátor példa a

szent eszméknek mutat utat, melyen a nagy lelkek lépkednek, de azt is, hogy mindennek megvan a maga ideje. Az Alföldön az emberek többsége Károly Róbert felé hajlik, tehát ha Nyitrán lett volna a koronázás, mindez nyílt szembeszegülés volna ellene. Máté számára mindennél fontosabb volt, hogy az ünnepség a lehető legpompásabb legyen. Ezért Vencel az ősi szokás szerint Székesfehérváron lett megkoronázva és hogy célját teljesen elérje, azt tanácsolta a fiatal uralkodónak, hogy a szertartást követően lovon menjen ki az emberek elé és mutassa meg magát az ottaniaknak. Ezzel Vencel megnyerte az emberek rokonszenvét, hiszen békesség költözött azok szívébe is, akik nem az ő pártján álltak. Ez a hagyomány napjainkig megőrződött a magyar királyok koronázási ünnepségén. Az, hogy Székesfehérváron ez pompás esemény ilyen előnyösen befolyásolta az emberek véleményét, Ilmurt és Mátét arra készítette, hogy hasonló ünnepséget rendezzenek Budán is. Amott az újonnan megkoronázott király tiszteletét és dicsőségét megünneplő rendezvények hosszan tartottak. Amidőn Vencel szürke háttal kezdett a budai utcákon mutatkozni, teljes szépségében és méltóságában, a Přemysl ház fiatal nemzedékének megfelelően, az öröm tetőfokára hágott és az éljenzésnek nem volt eleje, sem vége. Az utolsó Přemysl^[28] uralkodó kegyesen fogadta az emberek minden rétegéből a szeretet, a tisztelet és az odaadás megnyilvánulását. A végső óra azonban a vihar előjelét hordozta.

Buda teljes lakossága talpon volt örömeiben és gyönyörűségében az ország sorsának békés alakulása miatt. Eme öröm okozói, Máté és Ilmur azonban szomorúan üldögélnek a Budai várkastélyban. Legalább a jókedvű budaiak a bánattal magyaráznák amazok tartózkodó voltát. Pillantsunk be egy rövid időre a pompás várkastélyba.

Északról déli irányban hatalmas szikla terül el, melyen helyezkedik el Buda városa és annak kiemelkedő déli oldalán magasodik, akárha a csillagokig érne, a hatalmas, óriás, szerfelett méltóságteljes várkastély. Benne pompás palota, melyből három hatalmas ablak pillant keletre, a Dunára és Pestre és az akkortájt zezzugos városra, melyből út vezet a Rákosi pusztaságba. Itt, ebben a palotában üldögél az ország két leghatalmasabb embere Ilmur és Máté.

Ilmur széles, kényelmes székben foglalt helyet. Ősz fűrtjei fekete selyemruházatára hullottak, mely a nyakától egészen a lábáig beborította. Ezt a fenséges alakot még szebbé tette alabástrom színű, erőt sugárzó arca, mely az angyalokhoz tette hasonlatossá és mély, kifejező tekintete. Mindjárt az első pillantásra látni lehet rajta papi mivoltát, Mátéban pedig az igazi lovagot. Mindkettejük felett szent angyal örködik, a földi lét magasabbrendű szolgálatának élő tanúsága. Hatalmas, fekete fellegek, melyek a fehér tenger fölé emelkednek fel egészen a mennyboltig, efféle volt Ilmur szeme, mellyel az ablakon keresztül a tekintete előtt virágzásnak induló messzeségbe nézett, Máté pillantása, mely a hatalmas palotában vándorolt, fel, s alá melyek a komor égbolt közepéről nagy csomókban áramló viharos, szürke felhőhöz volt hasonlatos.

Mindkettejük lelke az ország és a nemzet kifürkészhetetlen határáig reppent az Mégiscsak áldott volt volt a kor, hiszen az összes igazságtalanság viharában ilyen férfiakat tudott a világra hozni.

A vár alatt a Dunai utcácska húzódott. Ezen a helyen gyülekezett a nép, kiáltozással,

vidám hangulatban, ujjongva. Ilmurt mindez felrázta gondolataiból.

Meghajolt és kitekintett a jókedvű sokaságra, akik körében Vencel állt és megérintették palástját és lovát.

- Én Mátém, ez szerencsés gondolat volt, - szólalt meg az érsek, ellépve az ablaktól, - megmutatni a királyt a népnek. Ezzel ugyanakkor kifejeződött akaratum, hogy a király édesapja legyen gyermekeinek és legyen kegyes hozzájuk, másfelől pedig annak jele, hogy éppen mi adunk ilyen uralkodót az országnak!

- Ismerem ezt a népet, - válaszolta a pillanat nagyszerűségébe feledkező Máté, - erre a gondolatra kellett jutnom ebben a viharos, de ugyanakkor szabad korban.

Ezután Máté felhívta Ilmur figyelmét számos körülményre és gondra, amelyek most megtörténhetnek és meg is kell, hogy történjenek, azokra, amelyekről éppen most gondolkodott. Szellemiségük azonban az aggályokat is elviselte. Hosszas beszélgetés után Ilmur vette át a szót és komoly hangon kezdett mesélni:

- Hiszen én most kezdtem azokra a dolgokra gondolni, de nem akartam elkezdni, nehogy gondot okozzak neked és ne féljek az eszméidet, nagy céljaidat támogatni. - Ekképpen válaszolt az érsek Máté kérdésére, hogy a pápa nem akarja-e majd kiközösíteni az egyházból és címeitől megfosztani azért, mert Vencelt megkoronázta, Károly Róbert ellenében. Máté biztos akart lenni, hogy ennél a lépésénél és mindegyiknél Ilmur, Ilmur marad.

- De veled, - folytatta Kalocsai János, - semmitől sem tartok, kész vagyok mindenre, csak jöjjön el az ideje nagy céljaid megvalósítására.

- Semmitől se tarts magasztos Ilmur, - szólalt meg Máté rezzenéstelen hangon. - Távoli uradalmamban, a hangom által táplált vidékeken a te neved szétszakíthatatlanul összeforrt az enyémmel. Ha Károly Róbert hívei még itt-ott tartják is magukat, lelkiséged villámként érkező forró szavai és az én erős világi hatalmam hatására elolvadnak. A lelkipásztori feladat a tiéd, a lovagi pedig engem illet. Mi ketten egyek vagyunk, mint ahogy lélekben és karddal egybeforr Máté állama! Egy biztos, ha a pápa megtudja, hogy megkoronáztuk Vencelt, bullát ad ki ellenünk. Azért a pápai irat villámot jelent, mely az önálló élet függetlenségét akarja megsemmisíteni, ezért neked ezt saját bullád kiadásával kell megelőznöd, amely feltámasztja a népünket. Ül le és írd a mondatokat!

Ilmur minden habozás nélkül helyet foglalt, ahogy az nála szokásos volt, midőn Mátéval tárgyalt, ismerve gondolataiban annak meggyőződését és róni kezdte a sorokat.

Máté az északra nyíló ablaknál állt meg és merő tekintettel nézett végig a hatalmas királyi uradalomban, mely a vár végétől északi irányban terült el és lelke elmerült a felvidéki nép jövőjének fürkészésében.

Ilmur a következőket írta a pergamenre: „Dabam Budae anno recuperatae salutis humanae millesimo tercentesimo primo. Joannes...“^[29] aztán felolvasta Máténak az érseki mondatokat, melyben megerősítette az egyházi méltóságokat és hivatalokat, hűségre és alázatosságra intve őket a törvényes királlyal szemben, ugyanakkor bátorítva őket a viharos időkben, a király segedelmével és a Csák Máté nádor nagy hatalmával. Midőn Ilmur felolvasta lelkipásztori levelét, Máté a keblére borult és a hercegérsek csókkal illette a nemes hazafit. Mindketten letörölték a megilletődöttség könnyeit, mely azoknál az embereknél látható, akik a nyereség utáni vágy és más földi hívságok nélkül szentelik magukat koruk nemzedékének.

Alig fejezték be e hatalmas személyiségek az egyik feladat végrehajtását, rögvest eléjük tornyosult a másik. Küldöttek érkeztek Trencsénből és a hírtől megreszketett

Máté szíve. Megdermedve hallgatta a szörnyű hírt, hogy az általa kegyelt Čachtický nincs az élők sorában. A Temetvényi várat kifosztották, derék ura eltűnt, Trencsén kettészakadt, a Róbert pártiak győzedelmeskednek a városnegyedekben és még számos más, szörnyűségesebb hírt. Ezekről a rettenetes és rémisztő eseményektől szíve majd megszakadt.

Nem volt tehát ideje a szórakozásnak. Ilmur megáldotta az évszázad legkiemelkedőbb hősét és tanácsokat fogadott el tőle a jövőbeli lépéseket illetően. Így búcsúzott el Máté Budától és a minden rend képviselőiből álló fényes kíséretével, számos cselédjével együtt sietett a Vág folyó partjához és az örökségét jelentő bevehetetlen várába, Trencsénbe.

[24] *Ilmur, kalocsai érsek* - másnéven Kalocsai János. Az író eszményíti Csák Máté kapcsolatait a magas egyházi méltóságokkal, melyekkel valójában állandó csetepatékat folytatott, ellenállásukat pedig erőszakkal törte meg. Mátéra az egyik egyházi kiátkozást követően a másikat mondták ki. Legnagyobb ellenségének, Tamás, az esztergomi érsek és János, a nyitrai püspök bizonyult.

[25] *III. Vencel* - (1289 - 1306.), cseh király, 1305 - 1306. között magyar uralkodó, V. László néven.

[26] *udvarnagy* - udvari ispán, a legfőbb királyi, majd a pénzügyi igazgatás vezetője, a későbbi nádor (palotagróf). A kifejezés a nagymorva közigazgatásból ered.

[27] *Přemysl ház* - cseh uralkodói család, a legenda szerint Přemysl Oráč és Libuša alapította. A IX. századtól 1306-ig uralkodtak, azaz III. Vencel haláláig.

[28] Az utolsó *Přemysl* - III. Vencel, aki 1305-ben tizenhat esztendősen lépett a cseh trónra, édesapja II. Vencel hirtelen halálát követően. Egy év elteltével Olomoucban orvul meggyilkolták és vele kihalt a Přemysl ház.

[29] *Dabam Budae...* - (latin.) Kiadtam Budán ezerháromszázegy esztendővel az emberiség üdvözülésétől számítva.

8.

*Jeśli się kiedy wydarzy,
że się lotr z lotrem skojarzy:
Biedny lud, smutni anjeli,
tylko się, djabel weseli
Jak skamenená socha stojí,
a jakby v prsiach vytlelý
nežil mu duch, dýchnut sa bojí.*

K. Kuzmány

*Ha valaha megesik,
lator a hasonlóval szövetkezik,
jaj a népnek, az angyalok szomorkodnak
és csak az ördögök vigadoznak.*

*Kővé vált szoborként áll amott
mint a keblekben zsarátnok
szelleme nem él, levegőt venni is fél.*

K. Kuzmány

Mikor az ember úgy véli, legjobb, ha óvatosan viselkedik, amikor minden veszni látszik, várva, hogy mutatkozzon meg az Úr segítsége, ami a leglényegesebb és a legszükségesebb. Mindez Víttel is megtörtént. Az említett esemény nemcsak megmentette őt, bár számára balszerencsének tűnt, de mintha éppen ez az eset irányította volna a világ felé és megújultan, előző életétől való elfordulással nézett előre és keresett új irányt magának. Ekképpen csak a végén láthatjuk, miként avatkozik be az isteni hatalom az emberek zavarodott játékaiba és küzdelmeibe és sújt le az igazságtalanságra a jó szellem eszközeivel, a magasabbrendű cél érdekében. Nekünk azonban e helyütt csak azt kell megtudnunk, mi történt Víttel.

Maga sem volt vele tisztában, hová vitték az ismeretlen városiak. Reggelre egy szobácskában, ágyban találta magát. A haramiákkal folytatott küzdelme és a polgárok általi megszabadulása után, akiknek balszerencsáját felrótta, amazok elvitték egy házba, melyben minden gyötrelmét édes álommal és nyugodt pihenéssel tudta elúzni és reggelre újfent erőre kapott.

Ezidőtájt vált hűtlenné Trencsén városa Mátéhoz az akkori polgármester, az aranyműves példája és vezetése alatt és kezdett Károly Róbert pártjára állni. Voltak azonban olyan emberek, akik aggódva, ugyanakkor folyamatosan figyelték a gyanúsak gondolt emberek minden lépését, nem feladva hűségüket Trencsén urához. Ezekhez csatlakozott, sőt élükre állt Vázecký és veje Zlatovský Jankó, akiknél Vít is rejtőzött. A legényt sokáig nem hagyták magára, félve, nehogy amaz elárulja céljaikat. De, hogy megértsük a Súlyom szikla alatt megtörtént eseményeket, tudnunk kell, hogy Vázecký kihallgatta a titkos egyezséget, melyet az öreg aranyműves folytatott Hraboveccal, melyből megtudta, ki is Vít és miket is visz magával. Őrizték hát őt és mindent el akartak addig titkolni, amíg Máté vissza nem tér. Mialatt azonban örködtek Vít felett, fellázadt a Károly Róbert pártján álló kompánia és győzelmet aratott a trencsényi városfalak között. Az öreg aranyműves jól látta Vázecký és Zlatovský Jankó titkos hatalmát, ezért titokban lefogatta őket és a városháza mély börtönébe vettette.

Ebben a zűrzavarban Vít elszökött és a hegyekbe menekült, ahol egyaránt öröme, másfelől pedig még rosszabb élmény várta volt, mint amelyikbe Máté iránti barátsága miatt került az emlegetett városi polgárok jóvoltából. A csöndes estén a hold bájos fényében lépdelt Vít a gyertyánossal borított völgyben, ura háza felé igyekezve. Elméje a legsötétebb gondolatokkal tele. Most látta első alkalommal, hogy elárvult széles e világban. Már az a mostanáig tartó életében létező kicsinyke támogatás, tehát Hrabovec védelme, jószerivel apró darabjaira hullott. Sejtette, hogy az olajáros lénye nem a jó szellemek megértő támogatásának jele. Mielőbb megszabadulni, ez volt az egyetlen gondolat, meg megszínésítette és felmelegítette lelkét. Ekkor megjelent előtte Ludmilla, szépségének aranyfényű csillogásában, mint jövődjének istennője. Magát már önálló orvosként látta, a gondolataiban önkezével felépített házzal, a Vág-menti erdőségekben, mely terület legenda módjára, számos képpel és a valamikor nagy idők alakjaival létezett gondolataiban. Lelki szemei előtt, a városokban, a hegyvidéken és a várkastélyokban, ünnepelt orvos volt, oldalán az angyali szépségű Ludmillával...

A csöndes esti szellő a belsejében égő tüzet, no meg vére által kipirosló acát hűsítette és olyannyira jól érezte magát, hogy azt sem bánta, ha ilyen álmodozások közepette kelle leélnie életét. Ahogy azonban közeledett a házhoz, elkezdett elméjébe férkőzni a gondolat, mi várhat rá amott. Aztól rettegett, mit fog Hrabovec mondani, hogy ilyen rosszul hajtotta végre a rábízott szolgálatot. Mindjárt a tudatába is fürta magát a gondolat, mégiscsak igaz lehet, amit Zlatovský mondott az ajándékokról, Rögvest el is fogta az aggodás, miként szabadítja ki magát. Lelki szemei előtt Ludmilla állt, élete angyala, akire odahaza, rá sem mert pillantani. Ebben a gyötrő helyzetben férfiak beszélgetését hallotta meg, akik a másik oldalról közeledtek Hrabovec házához. Azt gondolta, valami ismeretlen vendégekről lehet szó, hiszen az esti és az éjszakai órákban sokszor keresték fel idegenek az olajárust, így aztán nem akart belépni mester szobájába. Ezért a saját helyisége felé vette az irányt, mely összeköttetésben állt a műhellyel, úgy, hogy mindkettőt ugyanabból az ajtóból lehetett megközelíteni. Ahogy azonban amazok ketten közeledtek az épülethez, rögvest elhallgattak és lábujjhegyen settenkedtek át a kapun, majd aztán egyenesen Vít felé vették az irányt. Vít, gondolatainak zűrzavarában, maga sem tudta, mit tesz, kinyitotta a műhely ajtaját, aztán belülről bezárta és a helyiségen keresztül saját aprócska szobájába futott. Alig lépett be ugyanakkor Vít a gondolataiba mélyedve, mikor újfent megnyílt mögötte az ajtó és két férfi jelent meg. Becsukták az ajtót, ugyanúgy ahogy ő és rátolták a reteszt. Az este kiterítette sötét szárnyait a hegyek fölé és az olajáros műhelyében hatalmas méceses égett. Bezárták az ablakokat és az egyik érkező felületesen körbepillantott a helyiségben. Tekintete végigfuott Vít szobácskáján is, melynek ajtaját a legény elfelejtette bezárni.

- No, így most már magunk vagyunk! - közölte végül egyikük. Az olajáros volt az, és a másiknak egy támlás széket húzott oda, kínálva, hogy amaz üljön le. Mit meg nem tett Vít ebben a könyörtelen helyzet és körülmények között zajló helyzetben! Mintha csak az égből csaptak volna le villámok és megfosztanák minden gondolatától, úgy állt ott a sarokban megdermedve és lélegzetét is igyekezett visszafojtani. Már az ajtó nyitásakor felismerte Hrabovec hangját és ki akarta nyitni mestere előtt, de amikor a műhelyből közeledő léptek zaját hallotta, úgy hagyta és ahogy azt már elmeséltük, a szobácskájába sietett.

Midőn Hrabovec kinyitotta az ajtót, a legény jelentkezni akart mesterénél, de későn ébredt fel rémületéből és az, hogy az olajáros olyan gondosan csukta be az ajtót, zavarba hozta. Mikor Hrabovec az ablakokat is bezárta és bepillantott segédje

szobácskájába, Vít addigra összeszedte magát, és odaugrani készült mesterhez, hogy elmagyarázza, miként került ide. Éppen, amint rászánta el magát, az olajárus átható hangja hatolt be, mely szörnyűséges érzés volt lelkének. Amíg ez tartott, a másik, aki az olajárossal jött, ledobta köpönyegét és megállt a szoba közepén. Öreg, hajlott hátú, beteges, aszottas, feje a vállából nőtt ki. Vékony, szögletes orral áldotta meg a gondviselés, arcán szakáll. A nyájas olvasó már tudja, hogy az öreg trencsényi aranyművesről van szó.

Szemét kimeresztette és folytatta a beszélgetést, melyet Hraboveccal idefelé folytatott.

- Elvégre, ha nem fejezed be, amit megkezdted, tönkreteszed azt, amit a bosszú érdekében már megtettél.

- Igen... örülnék, ha azt tehetném tönkre, amit rosszul tettem meg! - egészítette ki mondandóját az olajárus.

- Ha kisebbíteni akarod magad, megteheted. De aztán hol van a győzelem? Ezt vigye az ördög és a világ! - vágott közbe gyorsan az aranyműves.

- De... - folytatta az olajárus, - ez nem lehetséges. Csakhogy tudd, amikor engedtem neked Máté ellenében, Ilmur ellen neked ezt már nem engedhetem meg. Az érsekekkel nem tudok mit kezdeni, a Buda felé vezető út igencsak nehéz. Máté Feliciánnal hálót sző ellenem. Hej, ördögi lángok! Ezt már nem nézhetem el neki, bár valamikor kedves volt lelkemnek!

- Íme, Máté ellen is tudtál mérget ketyvasztani, mert összefogott Feliciánnal, aki ugyan ellened semmit sem tett, csak a feleségedet szereti és ő talán, viszont, nos, ha Ilmurt békén hagyod, aki ellened semmit sem tett, amikormódjában állt, ő királyt koronázott, a pápa és a nemzet akarata ellenére, tehát...

- Ne álmodozz! - vágott a szavába Hrabovec. - A nemzet magja őt akarja. Maga Máté volt a koronázás kieszelője és vele együtt az egész nemesség, néhány ottanit leszámítva.

- Elvégre abban is, hogy Máté mindezt megrendezhette, te vagy a vétkes a nyúl szívvel és a vénasszonyos lelkiismeretteddel. Ha magad mentél volna a várba és annak a szerencse gyermekének az orra alá dugod a holmidat, leszúrod az ajándék késsel és megvilágítod a Trencsényi várat a mérgező viasszal, ahogy azt tanácsoltam, Máté nem ment volna Csehországba és a királlyal sem mutatkozna Székesfehérváron. De te azt az ostoba kölyköt küldöd, aki először a várkastélyokban bolyong és magának gyűjti a pénzt aztán végül késve érkezik, majd elveszik tőle munkád gyümölcsét és a mi győzelmünket! Láthatod lelkiismereted és a Máté iránti tiszteleted következményeit, a biztonságodat, a bizalmadat a háziakat illetően!

Mindezen mondatok a berekedt aranyműves szájából igencsak tüzesen hangzottak, szeme pedig úgy villogott, mint a vadmacskáé. Addig leszegett fejét felemelte és arcizmát megfeszítette.

- Ki gondolta volna, hogy ez a fattyú nem hallgat rám? - felelte Hrabovec mérgesen. - Azt mondtam neki, hogy a Trencsényi várba menjen és az én házamban a parancsom szent. De ami most megtörtént, a földi méreg és a pokol tüze belé, ez... - Arca kivörösödött, az önkívület kerülgette, mígnem visszahanyatlott a székébe. Az aranyműves, ördögi mosollyal az ajkán adott vizet a másoknak. Hrabovec kisvártatva magához tért, de inkább holtnak, semmint elevennek nézett ki.

- Hm... Aztán milyen ez a szentnek mondott parancsod, - adta meg a kegyelemdőfést a gonosz aranyműves, tekintettel nem lévén a másik még kábult voltára. - Miként hallgatnak rád a házadban élők, vagy inkább téged döfnek hátba, ahogy most Vít is igazolta. Gondolj Feliciánra és Miladára és életed virágaira,

Ludmillára és Vítre! Érted, amit mondtam Hrabovec uram?

- Sátánfajzat, mit akarsz? - kiáltotta az olajáros teljes erejével és arcára szenvedélyesség és egyúttal kétségbeesés ült ki. - Mindenben kételkedhetem, amit csak ajkammal kimondtam, hiszen neked nincs lelkiismereted, a barátodat kész vagy így meggyötörni. Kínzol, hogy higgyek asszonyom bűnösségében és a végén még Vítben is kételkedhetem,,,

Az aranyműves, amint őt ismerjük, nem hagyta magát a szavakkal eltérített és most sem tartott hosszú ideig, amíg összeszedte magát a válaszra. Nyakát azonnal behúzta a vállához, így aztán úgy tűnt, mintha feje ezen nyugodna, a szavakra azonban gyorsan rálelt:

- Nem arról van szó, hogy el kell hinned ezt vagy azt, hanem arról, hogy meggyőződj feleséged hűségében, hiszen neked ez a második szerelmed és ebben már ne légy boldogtalan... Ezért kell végezned Mátéval, Feliciánnal és Ilmural. Ami pedig Vítet illeti, abban ne kételkedj, miért állok ki érted: Róbert hívei elkapták a fiút, elvették a ládáját aztán Máté titkos hívei kiszabadították és olyan alávalónak bizonyultak, hogy befurakodtak a barátságomba is. Ha nem csálnak a jelek, kihallgatták a múltbeli egyezségünket. Ezek ketten, az öreg Vázecký és büszke veje Zlatovský. Én azonban gyorsan felfedeztem és most ott ülnek, ahol talán még senki. Bizony, nem hagyom sokáig ott lent pihenni és lélegezetet venni őket. Rövidesen sok bajt okozhattak volna nekünk! Hah... ezek a patkányok! Az enyémből nem esztek! Hová jutottunk! Miattam ne gyötörd magad és ne gondold, azon mesterkednék, hogy higgyél nekem. De, hadd mondjam el végre, amit akartam. Hallgasd meg hát néhány szavamat. Ahogy mondom, Ilmur meg tudta koronázni a királyt a maga és Máté akaratából. Nem lesz-e könnyebb neki Máté kedvéért elválasztani téged Miladától őt pedig hozzáadni Feliciánhoz? De semmit se bánj, csak ragadd meg az eszközöket, hogy időben meg tudd akadályozni Vít és Ludmilla esküvőjét és...

Hrabovec megrázkódott és már fáradt arca mellett egész testébe a düh költözött. - De, a földi mérgek, minek emlegeted ezeket a neveket?

- Vít esküvőjét mondom Ludmillával, Miladát pedig Feliciánnal, hogy akadályozd meg Mátét, fogj hozzá mindenhez egyszerre, haladék és kertelés nélkül! Érted-e? Mérgezni, mérgezni és megint mérgezni, ez az az ösvény, ami kivezet a útvesztőből és Ludmillát pedig add nekem, már így is várják a trencsényi sólymok. Ez az egyedüli mód megvédeni magad... hiszen atyai szíved már tudja...! Ilmurt gyógyítsd ki végleg ebből a világból és volt barátjának, a Trencsényi vár urának adj a kezébe illatos kenőcsöket és főzeteket, hogy kellemes útja legyen a búzló koporsón keresztül az élet túloldalára.

Hrabovec úgy megsértette az aranyműves, hogy már gondolkodni sem volt képes, hiszen az erőszak egészen betolakodott elméjébe, amire ez az alávaló alak rábeszélte. Sokáig üldögélt mélyen magába révedve. A fejében csak úgy keringtek a gondolatok, a legnagyobb zavar közepette. Az aranyműves közben őt leste. Még nem vette elő minden fegyverét a magába zuhant Hrabovec ellen. Most tűnt számára megfelelőnek az idő és végleg meg akarta győzni a másikat. Zsebéből egy összetekert levelet vett elő, mosoly kíséretében és látszólag céltalanul játszani kezdett vele.

- Talán még nem tudtál dönteni? - kérdezte az aranyműves. - Netán félsz, miképpen jutsz a beteg Ilmur közelébe? - Talán nem bízol benne, hogy beteg? Vagy már nem hiszed azt sem, hogy te bírod egyedül az összes nagyúr bizalmát, kezdve az érsektől a legalacsonyabb rangú káplánig és a nádortól a lézengő lovagokig? Ha-ha-ha...! Itt a bizonyítéka annak is, hogy jóllalkathatod az arany utáni vágyad is.

Odahajította elé a levelet és gúnyosan harapott bele szörszálakkal borított szemölcsébe. Hrabovec, aki éppen kérdezni akart valamit, kíváncsian megragadta a levelet és olvasni kezdte: „A diadal nem lehet az akaratos Máté és Ilmur oldalán. Itt már valóban megmutatkozik az ellenállás. Ilmurt Károly Róbert híveinek meg kellett volna fojtaniuk, de a cél végrehajtása elé akadály tornyosult. Amaz nehéz betegségben fekszik, és nem akarja magához engedni az orvosokat. A hírnökök állítólag Trencsénbe mentek. Máténak kell orvosokat küldenie. Hrabovec, Máté előtt kétségtelenül régi hírnevében tündököl. Amazt bizonyosan Budára küldi... Ötszáz dukátot kap előre és a végén a jutalom a kiváló késért, amelyiknek köszönhetően András a másvilágra távozott. Válassza ezt az utat és menjen Esztergomban. Csak óvatosan! Esztergomban az Úr... napján...”

Mikor Hrabovec elolvasta a levelet, az asztalra hajította és átadta magát a gondolatainak. Az öreg aranyműves közben a szemölcsét ízlelgette. Az olajárus leszegett fejjel ült, félig a szék karfája felé fordulva, mélyen elgondolkozva.

- Már rendelkezem tervvel az életet illetően, befejezem szörnyűséges utamat. Ami hátralévő napjaimat illeti, az utolsó vezeklésemnek szenteltetik. A lombik, az én legszörnyűbb, utolsó és egyben mindent lebíró művem, az illatos olaj, a legerősebb mérgeket tartalmazó főzetek esszenciája, amely Máténál marad, amíg vissza nem térek Ilmur temetéséről, akit ti tesztek a sírba. Ezt az embert látni sem akarom. Azután férjhez adom, nem, mégsem adjuk férjhez Ludmillát... és a bűnbánat fejezi be életemet. De te, terólad végleg lemondok, ahogy az egész világról! Te szörnyeteg, lelkem rettenete, te, testem pokoli bendője!

- Ha-ha-ha! Most tetszel nekem igazából! Mindig előkészülsz mindenre, de végbe soha semmit nem viszel! De másképpen, ha ezt most végbeviszük, többet az életben semmit sem kell megtennünk. Azután elválunk, te nélkülem maradsz, én meg nélküled. Másrészt, nem akarnám már most elárulni, mit fogok, vagy mit nem fogok ezt követően végbevinni. A bűnbánat egyáltalán jár az eszemben. Vajón mire gondolt a világ, amikor, mikor a lánytestvéremmel együtt kiűzött az életből, amelyre nekem ugyanolyan jogom van, mint bárki másnak. Tanulja meg a világ először saját magát bűnbánatra sarkallni, aztán várjon csak az egyes emberektől hasonló cselekedetet! Bosszút akarok állni, bosszút, bosszút! És te csak ezt követően vezekelj! Ha aranyműves vált volna belőled, tudom, hogy egy darabka aranyad sem lenne. ha azonban én lettem volna olajárus, mint te, kevés ember maradt volna a világon és ilyen mesterkedésekre és harcra, amilyennel tele van az ország, most nem lenne szükség. Elmondta mindezt az aranyműves és beszédjéből látjuk, miféle lélek lakozik benne. De nézzük csak a szerencsétlen Vítet. Egy nemtörődöm embernek is megzavarodna elméje, e két ördög beszélgetésének hallatán, nos, akkor mit lehet mondani a fiatalember lelkéről, akinek ezt a két diadalmasan hahotázó ördögöt kellett hallgatnia. Hrabovec éjszakába nyúlóan időzött az aranyművessel. És Vít minden elképzelésük tanúja, mondandójuk önkéntelen hallgatója, még levegőt is alig mert venni, nehogy elárulja jelenlétét. Lelke azonban nem volt képes a rázuhant terhet elbírní. Félájultan zuhant fekhelyére, mely régóta érintetlen volt és a súlyos álom erőt vett rajta.

9.

Tmí sa...

*Vyjde, obzrie sa... dobre nezájde od žiaľu,
zaplače, ale ticho v bôľnej duši jeho,
a padne na čiernu zem od žiaľu veľkého.*

J. Král'

Sötétedik...

*Kijön, körbenéz... a jót sajnálatában meg nem leli,
sírásra fakad, de csendben, lelke fájalmában,
a földre zuhan hatalmas bánatában*

J. Král'

*Predsa si došiel po tak dlhom čase,
kde si sa bavil, kde, môj pyštek zlatý?
Ved' som túžila už po tvojom hlase,
srdce plakalo... ja sa bála straty.*

J. Matuška

*Mégis eljöttél, hosszú idő után,
hol voltál eddig, arany ajkú babám?
hiszen én vágytam hangodnak utána
szívem sírdogált...a bánatába.*

J. Matuška

A lenyugvó nap elérte Vít aprócska szobájának ablakát aranyló sugaraival. A legény amott fekszik a tegnapi pillanat óta ájultan és segítség nélkül, elhagyatottan. A fénylő nap sugara az arcára esett. Felnézett... aztán becsukta szemét, aztán újból és körbepillantott maga körül. Azt sem tudta, hol van. Úgy érezte, szétszakad a feje. Verejtékes homlokát törölte.

- Ah, - sóhajtott fel, - szörnyű, fekete álom! De már eltűnt, eltűnt!... Esmélj fel Vít! - Így beszélt magához. Kezét szívére tette és kiugrott az ágyból. Megtántorodott, elvesztette egyensúlyát. A boldogtalan, szerencsétlen Vít. Pillanatról pillanatra eszmélt fel. A tegnapi alakok, szavuk hangja, a felismerés, hogy mindez megtörtént, egyszerre szomorúsággal töltötte el lelkét. Kábult állapotban kilép a szobácskájából és a műhelybe megy. Látja, hogy az ajtó zárva van. A zsebébe nyúl és megleli az ajtó kulcsát. Érzékeli, hogy mindez nem álom volt. A szomorú valóság hatalmába keríti. Homlokát még egyszer megtörli remegő kezével.

- Semmit sem értek, - mondja magában, - de mégiscsak álom lehetett. Ébredj lelkem, az nem lehetséges, ami valóságnak tűnik! - Átmegy a szobán, az asztalhoz és ránéz a levélre, amelyik elevenen maradt meg emlékezetében. Megragadja, olvassa, és nem akarja elhinni. Háromszor is végigfutja. Szörnyű állapot vesz erőt rajta. Végül kitépi magát a szörnyű hazuságok hálójából és látja, hogy amit tisztán álomnak vélt, igaz és valóságos. Az aranyműves elfelejtette elrejtetni az Esztergomból érkezett írást és ő most rálelt. Megdermedt. Szívverése megtorpant és a karosszékbe zuhant, ahová

tegnap az olajáros hanyatlott aléltn. Csak csak hosszú idő elteltével eszmélt fel és elkezdett fiatal életének balsorsáról gondolkozni.

- Mi voltam mostanáig, felelj végzetem! Merre hajítottál engem életem tengerén? A világot még nem ismertem, az ember szívét sem fürkészhettem ki és máris a tigrisekkel és hiénákkal teli szigetre vetődtem! Hol van olyan emberi szív, amely legalább bánatom és szomorúságom ezredrésnyi apró morzsáit befogadná? Miként menekülhetnék a tigrisek öleléséből és miként találok kiutat ebből a sötét labirintusból? Te, apám, nagyapám régen elfeledett istene, nézz le reám a tehetetlenre, tépd szét a bénultság láncait, melyek e mérgező székhez bilincselnek! Ludmilla, angyalom, az örök ég leánya, reppenj ide porhüvelyem fölé és vidd magaddal megláncolt lelkemet egy jobb világba. Közel vagy hozzám, te, a szláv istennők testvére, pedig millió mérföldnyire akarnak elválasztani minket egymástól. Törd át és semmisítsd meg ezt az áthatolhatatlan távolságot, ments meg ettől a pusztulástól!

Beillesztette a kulcsot a zárba. Odakint, a hegyekben, csak a nap egyetlen sugara tündökölt, a hattyú szárnyához hasonlatosan és hamarosan rávetült a szobába lépő Ludmilla arcára. Vít még sohasem pillanthatta meg ilyen egyszerű pompájában, mégis ilyen csillogásában, vonzóan és bájosan. A leány egészen elbűvölve állt az ajtó küszöbnél és szerelmét nézte. A legény felemelkedett, mintha az életereje szétáradt volna kiszáradófélben lévő ereiben és egymás karjába omlottak, első alkalommal felolvadva forró szerelmük lángjában. Szenvedélyes volt Ludmilla kárminpiros ajkának érintése Vít égő száján, és az ölelésében az isteni béke valamiféle öntudatlansága támadt, felébresztve a két ártatlan lélek szívében a soha nem próbált gyönyört. Ez a békesség azonban hosszan nem tartott. A lángok gyorsan elhamvadása a szomorú sorsuk fájdalmas felidézését hozta magával.

- Hol voltál lelkem angyala? - szólalt meg Ludmilla, bensőséges hangon és görcsösen szorította a legény jobbkezét. - Mennyi álmatlan éjszaka és álmokkal teli nap reppent el felettem felhőnek öltözötten!

De Vít, életében először, bíróhoz illő, fürkésző tekintettel állt Ludmilla felett. Tekintete szörnyűséges volt. A leány teljesen megrettenve Vít forró szerelmének hirtelen változásától, rémületében és fájdalmában elengedte a fiú kezét, melyet eleddig tenyerében felejtett és a márványszobor merevségét vette magára.

- Ludmilla, megátkozlak téged szerelmünk szent voltára! - ezekkel a szavakkal nyílt meg Vít ajka. - Mondd meg, szeretsz engem és tudsz-e esküvődről?

Ludmill szépséges szeméből forró könnycseppek kezdtek hullani, ajkai remegtek és hosszú ideig megszólalni sem volt képes.

- Nincs szavam erre a tűzre, mely lelkemben lobog, erre a csodás érzésre, mely hozzád fűz, a boldogságra, mely előnti a szívemet, ha rád gondolok, de kérdésedre azt felelem, az esküvőmről semmit sem tudok. - A leány ezek után könnyekben tört ki. Vítet minden könnycsepp megsebezte, mely az angyali arcon gördült végig, mert látta, hogy Ludmilla ártatlan szívéen állt bosszút.

- Az egyetlen, ami számomra elviselhetetlen, - folytatta a leány, - hogy el kell búcsúznunk. Apám régi barátja volt nálunk, a gazdag trencsényi aranyműves, a város mostani polgármestere. Apa rábízott minket, mivel hosszabb időre el kell hagynia otthonát. Ma jöttek a küldöttek Trencsényből, Mátétól és el kellett mennie a várba, nem tudom mivégből. Vít, egyetlenem ez minden, amit tudok. Nézz a szívembe és nem

lész benne mást csak ezt a szent tüzet, melyet az emberek szerelemnek nevezek.

- Tehát mégis... tehát mégis! - jajveszékelt Vít. - Trencsénbe kell menned, te ártatlan angyal, a vérengző tigris karmai közé, ahhoz az irgalmat nem ismerő ölyvhöz? Óh, Ludmilla, nem tudod, mi történik, nem ismered sem atyádat, sem annak barátját. Vad sólyomhoz akarnak adni, az örök bukás és pusztulás elítélt áldozatává tesznek! De nekem nem lesz időm, sem nyugalom, amíg végre nem hajtom, amit az isteni gondviselés rámbízott. Ne tékozzunk el az időt, amikor az ördögről van szó. Eljön a pillanat, amikor mindent megmagyarázok drága Ludmilla. Ha hiszel a szerelmemben, ha bízol ebben a kézben, hogy kiragad téged a veszélyek közül, ha hiszel, ne kérdezd most cselekedetem okát, de menekülj el velem, különben a vérszomja ragadozó karmába kerülsz! Gyere velem, és én, elkísérlek az élet világos oldalára. Apádtól már elváltál, az egyedüli menekülési lehetőség, ha innen kiszabadulsz.

Ludmilla dermedten állt. Nem értette Vít szavait, ezért nem tudta, mire vélje a furcsa javaslatban rejtő gondolatot. Nem ismerte az emberi szív szenvedélyességének sorsszerű megjelenését.

Vít hivatkozása a leány szerelmére felébresztette Ludmillában a legény lényé és akarata iránt határtalan odaadást. Eleddig a valós élet korlátain belüli léte gondolatainak rugalmasságát és a szándékának erejét sem engedték kibontakozni.

- Hová mennék én, a gyenge leány, az erővel, férfiassággal teli legénnyel? Mit tehetnék én, gyenge virágszál, a viharokkal teli világ hűvös levegőjében? - válaszolta keserves sírással köszködve Ludmilla, szemét le nem véve a felindult Vitről.

- Karomban viszlek át apámhoz, az öreg zarándokhoz és ott maradsz addig, amíg végre nem hajtom mindazt, amit az ég kirótt reám! Fogadd eskümet, hogy téged úgy akarok védeni, mint a szemem fényét az idő és az emberek tisztátalanságától. Az örök szerelem istene segítsen engem ebben!

Ludmilla ismét elszomorodott. - El kell szakítanom a gyermeki szeretet szent kötelékét és elrepülni veled fecskemadárként el, az anyai ölelésből? Gyere áldott anyámhoz, ő megáld minket az útra, én térdre esem előtte... - Ekképpen jajveszékelt Ludmilla, remegő térdrel.

- Nincs idő ilyen hosszú lépésekre, életem lelke. Egyetlen pillanat tönkre teheti az egész győzelmet. Anyánk szíve nem szakad meg, ha csak rövid ideig kell elviselinie a szörnyű élet fájalmát és bánatát. Ketten nyújtunk neki védelmet, csak siessünk örök megváltásunk felé, hogy a sorsdöntő leheőség napja ne menjen el mellettünk! - Ezek a szavak, melyek Vít lelkének mélyéből fakadtak, meggyőzték Ludmillát.

- Csak egy szerető lány akarok lenni - suttogta Ludmila halkán. - Egészen a tiéd vagyok, szívem mindene, lelkem jegyese! A szerelem lángjának hatalmas alapzatán állok, amelyet lelkünkben egy magasabb készítés gyújt meg. Most már átadom magam az örök szerelem kezdeményezőjének. Ha ez az alap elporlana az élet könnyörtelen tette következményeként, azt a mindenható Isten ítéleteként fogadom el. Fogd jobbkezem, vezess oda, ahová jónak tartod. Temessük el egymást a boldogság romjai alatt, vagy éljünk tovább az áldottabb nap ragyogása alatt!

- És megesküszöm neked az örök üdvösségre, hogy végigvezetlek téged a lábaink alatt megnyíló szakadékokon és sziklás hegyoldalakon keresztül! De ha mindketten

értékes áldozatokat akarunk hozni örök szerelmünk, valamint Isten és az emberi nem szolgálatában, kérdezzük meg magunktól, vajon le tudjuk-e tenni mindezt az áldozat és erény szent oltárán! - Vitet, e szavak kimondása közepette hevület és prófétai tűz fogta el. Arca áldott fényben ragyogott. Mindkettejük számára a nap lassan befejeződött, az est hideg csendes szürkületében.

Térdre rogytak, és a nap alkonyán, az este kezdetén kötött szerződést egybehangzó sóhajuk pecsételte meg: - A végtelen szeretet élő forrása a szerelemben és áldozataiban legyen segítségünkre!

...vola, toto všetko
 jeho. Taký omáme-
 vne, vidí dvere zam-
 ádza kľúč od týchže
 ho obkľúčila smut-
 lavou rukou uderí
 sebe, — ale sen
 to je nemožné, čo
 u a tu zhliadne
 brazoval, schytí
 t, tri razy číta.
 onečne sa pre-
 avda a skutoč-
 abudol zlatník
 z našiel. Zme-
 a legátku, na
 obledal. Len
 sa rozoberaf
 vedaj! Kam
 te som ne-

10.

Blízke nešťastie tajná

zvestuje mi vláda.

Schiller

Közeli balszerencse titkát

a hatalom hírként adja át

Schiller

Mátét, Trencsénbe történő visszatértét követően számos feladat várta. Elfoglaltsága közepette minden forrongani kezdett. Trencsén két részre szakadt, az ő és a Károly Róbert pártján állókra.

De nemcsak a város falain belül, hanem államában is viszályok és harcok ütötték fel a fejüket. Így a Csejtei, a Temetvényi várak nevezett urai szörnyű csatákat vívtak egymással. Alig jelent meg ugyanakkor a trencsényi sas, a károgó madarak elrejtöztek üregeikbe és fészkeikbe. Mivel a villámlás még a legsűrűbb felhőkön is áthatol, így Máté, jelenlétével az ellenséget a világ négy égtája felé üzte. Rövid idő múlva Máté országában Róbert Károly híveinek nem volt se híre, se hamva. De a trencsényi polgárok, akik a ribilló kezdetén olyanok voltak, mint a felfuvalkodott kis patak, amelyik ugyan kiönt, de végül belevész a tengerbe. Mátéval szembeni felfuvalkodott viselkedésük hamar lelohadt és mire a nagyúr hazaért Trencsénbe, az ellenpárt hívei elpárologtak. Az öreg aranyműves, ahogy azt már tudjuk, akkortájt a város polgármestere volt.

Tudta, hogyan lehet tökéletesen leplezni saját, valamint mások bűneit és igazságtalanságát, amelyre most a városbeli hivatala rengeteg lehetőséget adott. Máté lefogatott néhány polgárt, középosztálybeli városlakókat, de látva, hogy ez csak néhány ember önkéntes gyermekded játéka, nagylelkűen elengedte őket. Nem félt attól, hogy az erejének és dicsőségének fényében élő férgek hatalmának alapjait rágják. De a torony börtönében több páncélos és lovag is raboskodott, nevezetesen a Čachtický családból; őket az alkalmasabb idő megérkeztéig tartotta lefogatva, amikor meg tudja ítélni a vétkeiket, amin amúgy szerfelett csodálkozott. Nem lenne annyira könnyelmű a polgárok iránt sem, ha a polgármester nem lett volna olyan óvatos és nem rejtegetné párttűtő cinkosait. Ami az öreg Vážeckýt és a fiatal Janko Zlatovskýt illeti, ők a legmélyebb börtönben ültek a városháza falai alatt. Nem tudtak áttörni a földalatti sötétségen, és nem hívhattak segítséget. Trencsénben különböző legendák terjedtek róluk. De azt senki sem sejtette, hogy a város falain belül, polgármesterük fogságában vannak.

A Vág partján Máté szürke lovának nyergében ült, és a folyó tajtékos habjait csodálta, ahogy annak hullámai megragadják a parttól éppen ellökött tutajt. Az olajárus fehér tollas fekete kalapja meghajolt a Vágon repülő tutajon és Máté fehér kezelőjével intett vissza a tisztelete jeléül meghajló Hrabovecnek, akit a folyó hullámai egyre mélyebben sodortak a bokrokkal borított szigetek közé. A Vág szürke partjai között hamarosan eltűnt a fehér toll is, aztán Máté megsarkantyúzta hátasát és folyó bal partján elterülő ligetecske felé vágatott. De amint a büszke paripa néhány ugrást megtett, állva maradt, mintha csak odaláncolták volna. A hegy felől a ziháló és verejtékező és izzadt Vít bukkant fel, és zihálva megragadta a ló kantárát Csak egy szörnyű és kétségbeesett

kiáltásra futotta tőle: - Álljon meg!

- Mit akarsz, fiam? Fújd ki magad és mondd el, mi a kérésed. - szólt hozzá Máté nyugodt hangon. De Vít nem akart pihenni, elnehézült lélegzettel szavakat kezdett kiabálni: - Fogja meg, kapja el... üldözze az tutajt! Akadályozza meg Hrabovecet... a püspök mérgezésétől! Ügyesen! Mérgezni akar... gyógyszerekkel... Isten szerelmére...!

Máté sajnálatot érzett a fiatalember iránt, akinek arcán valódi szomorúságot, félelmet és lelki szomorúságot látott, ám a legény azonban elájult, láza felszökött, és ezért a lehető leggyorsabban akart segíteni a szerencsétlenül. Leugrott hát a lóváról, előhúzott egy le nem pecsételt üveget, aztán igyekezett kinyitni, így segítve a fiatalembernek. Vít, aki már kicsit magához tért, szarvasként hasonlatosan egyenesedett fel Mátéhoz, és annak kezéből kirántotta az üvegcsét. Körülnézett, és berohant a révész kunyhójába, ahonnan egy kiskutya csaholása hallatszott ki. Megragadta az állatot, és Máté szeme előtt hagyta annak megszimatozni szer illatát, és az eb száját olajjal bedörzsölte. Máté türelmetlenül és a fiatalember bajától bosszankodva fel akart szállni lovára és elvágtatni, de ekkor a kutya a földre rogyott. A rajta ülő legyek pedig lehullottak és az állat tetemére zuhantak. Ez szemmel látható bizonyága volt, milyen olajat is rejt a palack, melyet Máté Hrabovectől kapott.

A nagyúr csak most nézett rá és megköszönte a mindenhatónak az emberi sorsokról való gondoskodást. Azt akarta, hogy Vít vele együtt menjen a kastélyba. De a legény most megálljt parancsolt és Máté kénytelen volt végighallgatni a feldúlt fiatalember vádjait. És Máté számára, amikor már egészen elgyötört volt az ilyen szörnyűséges csapdák miatt és nem tudta, mire gondoljon először, bízson-e a fiatalemberben, és megragadja a védekezés eszközeit, vagy először a legény mondandójának igazságáról győződjön meg. Vít közben, a maga nyíltságával, a maga szókimondásával megadta a kegyelemdöfést:

- Az öreg aranyműves áll az Ön elleni lázadás élén. Tömlöcben tartja fogva két védelmezőmet, akik egyben nagyságod barátai és el akarja tenni őket láb alól. Itt a levél, amit neki írtak... Őrizze meg a dobozt, ugyanaz van benne, mint ebben az üvegcsében. Emlékezzen arra, amit mondtam! Én elárultam uramat és egyben kedvesem édesapját. Kérem, idővel viseltessen iránta is szeretettel. Minderre az aranyműves vette rá. Legyen kedves mesterem feleségéhez, az én angyalom édesanyjához is... én a világba menekülök, oda, ahol a szerelmet elfogadják! Ludmilla, megtettem, amit az úr rábízott... és te nekem ezt megbocsátd! - E szavak után villámgyorsan a bokorba vetette magát és eltűnt az erdő lármájában.

Máté hiába ugrott fel lovára, feleslegesen kezdte hátasán sűrű erdőben keresni. Vít alakja rövidesen eltűnt a szeme elől és a ló eltévedt a sűrű tölgyesben.

- Miként jutalmazhatnának meg téged, te nemes fiatalember, özöngyalom, hogy megmentetted az életemet? - kiáltotta utána, de ez sem segített. De aztán Máté szívében egyre inkább előmlött a jelentések és a hírek sokasága és ez egyre jobban szorongatta lelkét. Megsarkantyúzta lovát és az okos jószág tudta, mi a dolga. A háts felágaskodott, az ember az hihette volna el is esik, aztán éktelen vágta kezdett felfelé a Vág partján. A régi hidaktól (a mostani elnevezésük alapján), melyek akkoriban épültek, Máté a városi falak között az alsó kapu felé vette az irányt. Amott,

mikor felhangzott a szürke paripa patáinak dobogása, az emberek megálltak, mert még sohasem látták a trencsényi urat ilyen vágtában érkezni. A városház, vagy más néven tanácsház akkortájt is ott magasodott, ahol manapság. Hatalmas épület, kiemelkedő rácsok az alsó és a felső ablakokban, az egész épületnek egyfajta komor megjelenést kölcsönöztek. A ház sarkán és a vasalt kapu előtt őrség álló megkülönböztette ezt a házat a Trenčín belső negyedének többi házatól.

A városi őrség Trencsén legfőbb urát és egyben az ország nádorát szolgálta, nem gondolt arra, hogy a paripa éppen a fegyveresek előtt áll meg. Máté leugrott a lova hátáról, és azonnal a polgármestert kereste. De itt megtudta, hogy a polgármester a tanács épületében van és valamiféle sürgős dolga akadt az őrség szobájában. Azonnal elindult hát és a nagy, furcsa épület felé indult, melynek ablakai az udvar felé néztek. Az utat azonban egy város szolga, egy pimasz fogdmeg állta el, és nem akarta beengedni a nádort az épületbe, hivatkozva a polgármester ökegyelmessége parancsára.

- Aztán mivel foglalkozik a polgármester úr őurasága az őrség szobájában?

- Hm, - felelte a fogdmeg, - ez itt a kérdés! Minek álldogálnék itt, mert ha nem így lenne, az egész világ megtudhatná, mit tesz a polgármester! Na, tűnjön innen... - lökte el Mátét e szavak kíséretében.

A nádor azonban erős kezével megragadta amannak torkát és a strázsa mintha csak valami fatuskó lenne, hanyattesett a kapu alatt. A nádor betört az épületbe. Az öreg aranyműves előtt üvegből készített dobozka, valami fehér porral megtöltve, olyasforma volt, mintha csak só lenne. Kezében üvegből készített kanál, előtte két tálban valamilyen étel, amelyeket a polgármester úr korábban megmelegített. Mikor Máté megjelent az ajtóban, az aranyműves a dobozkat gyorsan zsebébe rejtette és remegő kézzel az ételt kezdte kevergetni. - Adjon az isten szerencsét polgármester uram! - dörrent rá a nádor.

- Á... á ... legalázatosabb szolgálja! - dadogta az aranyműves. - Minek köszönhetem a szerencsét, hogy Fenséged ezen a tisztátalan helyen méltóztatott meglátogatni? Kérem... kérem Fenségedet, menjünk át valami illendőbb helyre... A rabok ételét ellenőrzöm, elvégre az ember nem bízhat meg a saját szolgáljaiban sem... Nem tetszene...? - Ekképpen hebegett az aranyműves egészen megzavarodva.

Máté röviden válaszolt: - Nem, nem polgármester uram, velem ne legyen gondja. Aztán finom az étel? Megkóstolta? Kedvemre van, hogy a rabok iránt is ilyen figyelmes. Én is szívesem megízlelném... - és úgy tett, mintha meg akarná kóstolni az ételt. Az aranyműves összereszt, gyorsabban eszmélt fel, mielőtt bármit is le lehetett volna arcáról olvasni, no meg nyakát is behúzta. Megmozdult, mintha Máténak akarna még az enivalóból kínálni. A nádor megfogta a kanalat, az aranyműves felé fordította és ajánlgatni kezdte amazt:

- No, polgármester uram, vegyen csak kedvére. - A másik úgy állt ott Máté előtt, mint akit villámcsapás ért, aki azonban nem szűnt meg a raboknak főzött kutyvaszt kínálgatni.

- Gondolod, hogy kegyelemért fogok könyörögni? - kiáltotta feldühödött

aranyműves. - Hát tudd meg, ki is a trencsényi polgármester! - Az ajtóhoz ugrott, ki akarta nyitni és másik kezével a hóna alá nyúlt, a kulcsért. Máté azonban erős kezével megragadta a szerencsétlent és a kapuhoz vitte, ahol az örök tartózkodtak. Megparancsolta nekik, kötözzék meg a méregkeverőt. A próba, amit ezt követően a macskákon végeztek el, bebizonyította, hogy a tálakon lévő étel mérgezett. Azt ugyanakkor, kinek készítették, senki sem tudta megmondani, amíg a pimasz fogdmeg, akit valahonnan elővezettek, le nem kísérte Mátét a nyirkos lépcsőkön mélyen a föld alá. Odalent fedezte fel Trencsén igazi ura a meggyötört, elkinzott szerencsétlen, ugyanakkor tiszteletreméltó polgárokat, Vážeckýt és Zlatovskýt. Később megmosdva és átöltözve lépkedtek Máté oldalán dicsőségben és tekintélyes kíséret közepette a vár felé, ahol fény derült az összes jogtalanságra. Elővezették Andrást is, aki bevallotta, hogy Čachtický szolgálatában volt, aki elárulta Csák Mátét és titokban, hosszú ideje tevékenykedik ellene, mígnem lázadást is szított ura ellen. Azt is elismerte, amit a városiak esküvést alatt mondtak, ő vette át Vít ládáját és hozzátette, ezekkel az ajándékokkal mondott köszönetet Čachtickýnek. Čachtický állítólag a harmadik nap meghalt és cselédei közül többen úlyos betegséggel dőltek ágyynak. Az aranyművesre bírósági tárgyalás várt. Vážecký lett az új polgármester és a fiatal Zlatovskýt pedig a Trencsényi vár lovagjává ütötték.

Máté nyugalma mindazonáltal teljesen odalett. A szerencsétlen Ilmur sorsa nyomaszta a lelkét.

Bár azonnal küldött egy hírvivőt Budára, de mindez jottányit sem segített. Láta, hogy Vág gyors hullámai elragadják a Hrabovec tutaját, látta, hogy a víz szintje gyorsan emelkedik, és mindez az olajárus ez Hrabovský gyors haladására utalt. Még soha nem látták Mátét ilyen elgyötörtnek, soha nem hallották őt így beszélni. Hangja a szél zúgásához, vagy a Vág hullámainak morajlásához hasonlított. Lelke a félelem és a remény között ingadozott. Máté életének lényege veszett el. Ilmur volt lelkének mentőangyala, aki pártfogolta, támogatta Trencsényi Csák Mátét, céljai elérésében, és akit most megmérgeznek és ezzel az érsek életét akarják kioltani!

Trencsén ura szomorúan járt, kelt a Vág partján. Még a hatalmas várfalak látványa sem töltötte el örömmel, de a város lármája sem érdekelte. Úgy tűnt, csak a ligetek susogása, a Vág csilliózó víztükre és a vidék paradicsomba illő látványa feledtetheti vele lelke fájalmát.

11.

Kto idzie? Swój. - Co za swój? Brat, brat przyjaciele. Mów hasł i znak podaj, bo inaczej strzele.

Ki jön? - A miénk. Hogyhogy a miénk? Testvér, barátaim. Mondd a jelszót és mutatsd magad, különben lövök.

A morvaországi Všetín^[30] és a magyar oldalon fekvő Láz falucska között a hatalmas, meredek, manapság sűrű tölgyerdővel és bükkössel benőtt hegyek és dombok vidékét a természet rombolás közepette formálta.

Mintha csak a háztetőre kellene felkapaszkodni, a Lázi-hegység annyira meredeken magasodik. A másik oldalon Všetín fekszik. Bárki, aki onnan jött át, tudja, hogy az embernek nem kell hosszú ideig mennie Lázból Všetínig a közismert ösvényen, ám azok, akik eltévednek, tudják, hogy így az út nagyon hosszúnak és nehéznek ígérkezik. Akkortájt, amikor történetünk játszódik a már említett helyeken a nap gyengécske sugarai a Szulyói sziklák mögé támaszkodtak. Szép napnak ígérkezett. A fénylő égen felhőt nem lehetett látni

Ahol mostanság falu áll, akkortájt néhány szegényes és nyomorúságos ház magasodott. Két alak jött ki ezekből a házakból. Úgy tűnt, hogy két fiatal férfi, a nemesség soraiból. Fejüket fekete, széles karimájú kalap borította, fehér tollal, testüket pedig hosszú vászonköpeny fedte. Nem az ösvényen mentek, hanem felfelé másztak a legsűrűbb hegyoldalon, a galagonya, a gyertyános, a kócsagfák és a sűrű mogyoróbokrok között. Időnként egy férfialak emelkedett fel mögöttük, hátán zsákkal, melyet fehér vászonköpennel fedett. A zarándokainkat bizonyosan a félelem kísérte, mert aggodalmasan pillantgattak körbe. Áthaladtak a hegyek gerincén, majd megálltak. Tüzes pillantásuk a távoli Vág-vögy felé vetették. Odalent a folyó békés felszíne csillogott. Jobb oldalon a hegyek felett magasodó Szulyói sziklák tornyai és az Ördög-nyereg felett kicsiny, magányos felhők gyülekeztek az égen. A fiatal mellkasokból mély sóhajtások szakadtak fel és a zarándokok szeméből kristály könnycseppek gyöngyöztek alá. - Isten veled szépséges Vágmente! - szólalt meg egyikük. - Az Úristen legyen veled hazám, világom! - felelte rá a másik. Aztán elindultak lefelé a hegytetőről. Egy föld alatti üregből azonban hang dördült fel: - Álljatok meg! Kik vagytok, hová mentek? - A barlangból egy megtermett legény mászott elő. Ruházata elárulta, hová is tartozik. A határt őrizők egyik katonája volt.

- Jóbarátok vagyunk, - felelte erős és mindenki szerint kissé elváltoztatott hangon az idősebbik utazó. A zsebébe nyúlt és két aranypénzt húzott elő. A nagydarab legény odalépett hozzá. Oldalán széles kard függött.

- Mutassák az úti passzusokat! - támadt rá a fáradt, elgyötört utazókra. Alighogy mindezt kimondta, a pénz máris a tenyerén csillogott.

Az őr a dukátok láttán kimeresztette a szemét, pillantása a két ismeretlenre szegeződött. Hosszasan tűnődött, fejét rázta, mígnem mennydörgéshez hasonlatos hangon megszólalt:

- Ej, nincs ez rendben. Gyuri, ez egyáltalán nincsen! Máté uraság nem pénzt szedni állított ide. Testvérek, tegyétek el csak a pénzetek, szükségetek lehet még arra. - Visszaadta az aranypénzeket aztán ujjait ajkához téve hatalmasat füttyentett, melyet a környékbeli hegyek visszhangzottak. - Ha nincs passzusotok, visszamentek Trencsénbe! - tette hozzá Gyuri, miközben érkezett a segítség. A hegy ellenkező oldaláról két hasonló öltözéket viselő legény vágatott oda, lovuk nyergében. Az idősebbik utazó ellenállt, de mindez feleslegesnek bizonyult.

Brat, brat, prijacele.
strzela.

y moravskej
ne uhorskej
é vzbúrenie
binou a bu-
y si sa na
sa ti pnú
tin. A kto
de človek
lúdil, vie,

oči, a na
erali sa
ch kon-
pekný
f. Tam,
akoľko
vyšli
denci,
biely-
s za-

- Minden elveszett, mindennek vége! Jaj nekünk, szerencsétleneknek, jaj nekem elhagyatottnak! - jajveszékelt a férfiruhába öltözött Ludmilla. Vít úgy állt ott, mintha kábulatban lenne, de hite jottányit sem csökkent. Ludmillát vigasztalgatta és az öröktől csak azt kérte, vezessék őt Trencsén urához.

- Ha-ha-ha! Te fiú! - szólt rá Gyuri vigyorogva. - Ne kérj semmit, hiszen mi csak odaviszünk, ahonnan a parancsunk jött. Nem tudom, nem tudom, hogy nem éppen miattatok vannak kiadva új rendszabályok, őrizni a határokat! - E szavak után tekintetével tetőtől talpig végigmérte a legényt.

Megvárták a harmadik személyt, aki az utazókért jött. Emez vitte Vít és Ludmilla legszükségesebb holmijait. Vít tervét szövögette, Csehországba akart eljutni, ahol a zarándok testvére papi hivatást töltött be. Neki vitt levelet, abban reménykedve, hogy ő majd szentesíti a házassági köteléket Ludmillával. Éppen ezért menekült el erről a vidékről, mert itt minden életének balszerencsés óráira emlékeztette. Abban reménykedett, hogy idővel jelentkezhet Máté felé, ajánláshoz juthat ez által a cseh királyi udvarba, amelyhez Csák Mátét szoros kapcsolat fűzte. A tudományára, mint jövőendő élete és boldogsága alapjára épített.

De mint látjuk, aranyló reménye megsemmisült és valami más vár reá. Meglátjuk majd, mi vezetett mindehhez és mi volt megírva a sorsok könyvében Vítre és Ludmillára kiróva.

^[30] *Všetín* - városka kelet-Morvaországban

12.

Samučká je, sama,

iba čo s očima

v izbičke tichunkej

sedáva sivýma.

Miloslav Jozef Hurban

Magában van, enmaga

Más szempár sem látja

Csendes szobácskában

ül őszes magányában

Miloslav Jozef Hurban

Hrabovec távozását követően Milada bezárkózott a szobájába és elméjét nehéz gondolatainak adta át. Hrabovec titokzatos élete mind jobban és jobban elszomorította. Nem is sejtette, milyen fellegek gyülekeznek most a házuk felett. Az érzékenység már elválaszthatatlan vendégévé vált. Noha elméje mostanában többet sanyargatta, és a szorongás a szokásosnál jobban kínozza a szívét, rossz gondolatai nem támadtak. Éjszakákig egyedül üldögélt a szobájában ábrándjai közepette. Az ágyát meg nem vetette, át nem öltözött, amíg reggel be nem köszöntött. Hajnalhasadásra nyomta el az álmot.

Eközben fegyveresek és városi szolgák vették körbe Hrabovec házát. Kisvártatva Felicián lépett be a házba, miközben Milada felriadt rövid szendergéséből.

Milada és Felicián között, amikor Trencsényi Csák Máté, a későbbi magyar nádor maga irányította az ország hajóját, az Anjou házbéli Róbertnek megmozdíthatatlan sziklaként ellenállva, valamikor az ismeretségnél szorosabb kötelék volt. Azonban az idő és a végzet erőteljesen közénk telepedett, így állt elő, hogy Felicián teljesen Máté céljainak szentelte életét, kizárva magát a házasság jelentette boldogságból, aztán pedig Milada Hrabovec felesége lett. Szerelmük Feliciánnal azonban hatalmas volt. Ki tudja, ha megengedett lenne szívünk alapján megítélni őket, milyen lett volna ez a jelenet. Nekünk azonban, ezen a helyen, hacsak nem akarunk új történetbe kezdeni, hallgatást kell fogadnunk ezekről a dolgokról.

Milada, ilyen helyzetben meglátva Feliciánt, nem tudta megakadályozni, hogy emlékei ne röppenjenek vissza a régi napokhoz és időkhöz. Lehunyta a szemét, és felemelte a kezét, mintha azt mutatná meg, minden elveszett, és az idők szerfelett megváltoztak. De nem volt mitől tartania, Felicián, amiképpen az asszony is, elnyomta szíve hangját, miközben ajkával a törvény szavait citálta. Azt kérdezte, hogy ez Hrabovec háza, ő Hrabovec felesége és még efféléket. Milada csak Felicián száraz kérdéseinek hallatán ébredt szerelmi álmaiból és hamarosan mindenről értesült. Könnyek öntötték el orcáját. Mert mi marad a női szívnek a vad sors ilyen szörnyű rosszindulatát hallva, mint a könnyek, a siránkozás forrása! Mindehez Milada olyan nő volt, aki mély, élő érzéssel megáldott, és aki hozzáment egy olyan férfihoz, aki semmi örömet nem nyújtott neki.

De a bőségesen megtöltött kehely tartalmának keserősége még nem volt elegendő Milada számára. Felicián Vitről is kérdezgette. Egy kevés érdeklődés után kiderült, hogy Vít és Ludmila eltűntek és éjszaka elmenekültek a hegyekből, el erről a vidékről.

Milada szíve száz darabra tört. Hosszú sírás után élete második angyala, az örök istenbe vetett hite ölelte karjaiba. A megtört szív végső határai megállítják őt, és megmentik őt a bukástól. Boldog, aki megtartotta hitét, mert ő a balsors viharait öntudattal viseli az örökkévalóságig.

Felicián mindent megtett, hogy enyhítse a kérdések okozta fájdalmat. De az asszony számára nem volt más öröm, mint hogy még mindig van valakije, aki megkönnyítheti terhét, ha nem itt, akkor majd egészen a mennyek kapujában.

Az egész házat bezárták, a cselédek és Hrabovec családtagja védelem alá helyeztetett. Milada, gyermeke és férje nélkül át kellett, hogy adja magát a kegyetlen sorsnak. Még egyszer Hrabovec házára nézett, és Felicián embereivel együtt eltűnt völgyben.

13.

*Sieň sa prestiera čierno pristrojená
na zámku Trenčianskom a v nej veľa sudcov;
pravica sluhov mečom ozbrojená
privodí volaných, vlastizradných škodcov.
Jozef Miloslav Hurban*

*A terem fekete posztóval borítva
a Trencséni várban, bírák sorakoznak,
a szolgák jobbja kardot szorítva
kártékony árulókat hoznak.*

Jozef Miloslav Hurban

*Kliatba ležala v tom stoličku
jak jedovatý had v kričku,
sfundžala v uši jak sršeň divý:
bože, buď im milostivý!*

J. Král'

*Feküdt az átok az asztalon
Bokorban kígyóként, hej, bizony,
lódarázsként a fülben zsongott
istenem, adj nekik malasztot!*

J. Král'

Károly Róbert híveinek 1301-ben és a rákövetkező esztendőben, Esztergomban volt a székhelyük. Hurkot fontak, terveket kovácsoltak. VIII. Bonifác pápa befolyása és anyagi támogatása nagy segítséget és védelmet jelentett számukra. György, pápai legátus és utódja, Miklós, hatalmas meggyőzésbe kezdett híveik és végrehajtóik körében, akik titkos és nyílt eszközökkel is Vencel és Csák Máté ellenében tevékenykedtek.

Hrabovec a Dunán folytatta útját és megállt Esztergomban, hogy elrendezze szolgálatait és feladatait. Az itteni dolgai másfél napját vették igénybe. Ez volt Ilmur szerencséje. Éppen amikor Hrabovec a Duna jobbpartjához ért, Buda felett, Ilmur akkor olvasta a hírt Mátétól, melyet hírnökei hoztak. Akkor Ilmur, aki már felkeléshez készülődött, valóban egyházfihoz méltó módon üdvözölte az olajárust. Beszéde annak szívéig hatolt és az olajárust megkötözve vitette Trencsénbe.

Az 1302. esztendőt írták, III. Vencel király és Trencséni Csák Máté, a magyar nádor uralkodása alatt. Szép őszi nap volt, amikor a várban a megye bírósága összegyűlt, mely a helyi nagyurakból és hivatalnokokból állt. A Temetvényi, a Beckó, a Sztrecsnói, a Szklabonyai, a Tapolcsányi és a Nyitrai várak urai, örökösei. Az országrészbe visszatért volt a nyugalom és mostanra nem maradt más, mint igazságot szolgáltatni, és akik felláztak, azokat büntetésben részesíteni.

A lakosság figyelme és a kíváncsisága leginkább az öreg aranyműves és a legendás olajárus bírósági eljárása felé irányult, mert az elmúlt napok hírei ezerszeresen is

eljutottak az emberek fülébe. Trencsénben mindenfélét beszéltek Feliciánról, Miladáról, Vážeckýről és Zlatovskýról, aztán az olajárusról és annak furcsa műhelyéről, mint olyanról, mint akinek kezéhez ilyen szörnyű cselekedetek és bűnök tapadnak.

A bíróság tevékenységének eredménye Mátétól függött. Ő azonban, ahogy csak megtudta, hogy Ilmur megmenekült, példa nélküli módon jó, sőt vidám hangulatban és kegyes gondolatok közepette volt. Ezen okok miatt mindenki kegyes ítéletet várt.

Hosszasan tartott a bírósági procedúra a Trencsényi várban, de a felfokozott kíváncsiság még nem került kielégítésre. A kisebb bírósági perek a várakozások szerint végződtek, kisebb büntetésekkel. Ezek, a Máté emberséges természetét hirdető ítéletek szájról szájra terjedtek közel, s távol a vidéken.

A perben végül azokra a megnevezett személyekre került a sor, akik minket a leginkább érdekelnek. Az asztalon az öreg aranyműves ellen minden tanúvallomás és bizonyíték ott hevert, így semmi akadály nem volt lefolytatni a pert. Elővezették. Belépett a terembe, az ő kíséretében, minden rettegés és érzés nélkül. Csak a szakállát harapdálta és a nyakát méginkább húzta vissza. Száraz arcán előmlő mosollyal az arcán állt meg a helyiség közepén.

Felicián kérdéseket tett fel neki, a tanúk állításával kapcsolatban. Beismerte bűnösségét a király meggyilkolásában, a templomokban elkövetett rablásokban, a trencsényi lázadásban, valamint a Máté és Ilmur elleni árulásban, melyet Hraboveccal együtt tervelték ki. Bevallotta, hogy együtt mérgezték meg Vážecký és Zlatovský ételét. A bíróság döntését szokott hidegvérrel várta. Amikor azonban azt meghallgatta, elsápadt, hiszen a halál a legmegátalkodottabbakat is megriasztja. Most akarta elárulni azon személyek nevét, akik belekeveredtek cselekedeteibe és neveket az egyházi személyek közül. Mivel azonban a per elején senkire nem akart vallani, most a bírák ezt nem akarták neki elhinni. A fegyveres örök aztán kivezették a palotából.

Lényegesen nagyobb figyelmet keltett, amikor az igazságszolgáltatás emberei a bíróság elé kísértették a híres olajárust. Minden szem feléje fordult, az udvarok és várak valamikori őrangyala felé. Ruházata előkelő. Széles válláról rövid, gazdagon redőzött, térdéig érő fekete köpeny. Általunk már ismert, széles karimájú kalapját a kezében tartotta, másik keze átvette rajta. Arcán a bánat honolt, mely meggyőzően illett fehér arcához, hatalmas szeméhez és sasorrához. A bírák szívét legyűrte a vádlott valamikori dicsőségének érzése, minden jelenlévőt hatalmába kerített. A férfi iránt korábban érzett szeretet és odaadás és megpuhított őket, no meg amaz bűnbánatot sugalló megjelenése. Hrabovec mély meghajlás keretében lépett be a terembe.

Felicián a szokásos kérdéseket tette fel, és amikor az olajárus ezekre nyugodt és érhető, ugyanakkor meggyőző feleleteket adott, a bírák felszólították, hogy arról beszéljen, mit tud még és mit tehet hozzá saját maga védelmében.

Bevallotta, hogy maga mártotta halálos mérgekbe a kést, melyet az aranyműves készített, és amelyet a király szívének szántak. Ezen kívül mindent beismert, amiről már olvashattunk, no meg néhány magas poszton lévő személy megmérgezését, megnevezve bizonyos uraságokat, akiknek élete felett, joga volt rendelkeznie. Bevallotta az is, a bosszúállás szándéka vezette. Azt, hogy miként jutott el ezidáig, nem árulta el.

De sírás közepette beismerte, hogy a Máté és Ilmur közül az elsőt tisztelte és szíve mélyén szeretette is, annak nem mindennapi nagy céljai miatt. Ilmurt pedig támogatójaként tisztelte tervezett bosszújára, akik közül, de aztán az öreg aranyműves

megtévesztette őt és Felicián ellen tüzelte.

A bírák meghökkentek a vallomástól, és a Máté jobbán ülő személyre nézték.

- Felicián valamikor Miladám kedvese volt - mondta Hrabovec halkán -, de én vettem nőül. Az öreg aranyműves figyelmeztetett növekvő dicsőségére és rangjára, emellett tudta, hogyan lehet ezt összekapcsolni egy ellenem irányuló szándékkal. Kettejük között a szerelemnek tovább kellett tartania és Ilmurnak a hátam mögött abszolúciót ^[51] kellett adnia Feliciánnak, engem pedig el kellett választania asszonyomtól. Nem tudom, mi van a dolog mögött és azt sem tudom, miként hittem el. De azt hiszem, vannak olyan gyenge órák az emberi életben, amikor az ember könnyen lemond az üdvösségéről. Elegendő annyi, Mátét kétszer meg akartam mérgezni. Az első bűn a bűnből a bűnbe vezetett, tehát ugyanezt akartam megcselekedni az érsekkel is. Életem urai, azokkal a dukátokkal, amelyeket ezekért a sötét, de be nem fejezett szándékokért kaptam, mindenkit elhalmozhatnak. Bosszúm vezetett, és a világ ezért drágán fizetett nekem.

Időközben Felicián kijött a szomszédos szobába, ahonnan Milada kilépett. Az asszonyt fekete ruha borította. Felicián megkérdezte Hrabovecét, ismeri-e az idevezetett embert. Hrabovec elsírta magát és könnyes szemét le nem vette a szépséges Miladáról, a választ pedig bólintással adta meg. Miladát kérdéssel illették, mit hoz elő férje védelmében, vagy annak vádjaként. Milada alig kapott levegőt keserves sírása közepette, de mégis méltósággal a hangjában azt válaszolta: ha Hrabovec ugyanolyan tiszta a bíróság előtt, mint öelötte, híresen visszamennek vele a békés völgybe. - De a családi élet titkai, bánatai és örömei - folytatta emelt hangon és egyfajta merészséggel -, nem tartoznak a bíróság elé! - És itt térdre esett, bocsánatért és irgalmért könyörgött szerencsétlen férje számára.

A várnagy azonban bejelentette az éppen behozott gyanúsítottak elutasíthatatlannak tűnő követelését. Megengedte, hogy az őr belépjen, aki tájékoztatta a bíróságot, menekülésük közepette két fiatalembert fogott el, akik külföldre akartak menekülni, de akik ha kell erőszakkal is, de s beszélni akarnak a fenséges úrral, hiszen különös titok birtokába jutottak. Máté ellépett az oldalsó ajtótól, és a bírósági palotában csak csendes sírást hallott a bíróság. A bírák maguk sem tudták visszatartani a könnyeiket. Máté nem sétált sokáig. Ezért, amikor megjelent, a jelenlévők tekintete türelmetlenül szegeződött rá. Arca az örömtől fénylett, szeme az ajkával együtt vetélkedve mosolygott. Nem ült le a többiekéhez magasabbra helyezett székére, hanem állva beszélt az álmélkodó bírakkal, akik minden szót angyali hangnak fogadtak el.

- Uraim, engedjék meg, hogy emberként szólaljak ezen a bíróságon. Hazánk lassan megnyugodhat. Egy fiatal, de hatalmas király, a híres Přemysl dinasztia friss ága, a jogart tartja erős jobbában a pártütéstől szenvedő ország fölé. Az Isten segédelmével a célok megvalósulhatnak. Amit a fejem felett kirobbant, azt az Úr elhárította és a fekete felleg eredménytelenül szórta ránk a viharát. Bizonyos és bebizonyosodott, hogy Hrabovec szintén korunk gonosz hatalmainak eszköze volt. Elbukott uralkodni vágyó bűnök forгатagában. Ő ugyanakkor felnevelt valakit, akit a világ titkos hatalma hívott Ilmur és az én életem megmentése érdekében! Tehát emeljük fel őt bukásából védelmezőm örömeire!

Vít és Ludmilla lépett a helyiségbe. Történetük már mindenki előtt ismert volt, hiszen az nagy felzúdulást keltett. Milada nem tudta magát tartani. Felemelkedett és leánya karjába zuhant, de aztán felszmélt és hátrálni kezdett.

A bírák egybehangzóan szólaltak meg: - Kegyelmet neki!

- No, mivel a mai nap a megbocsátás napja, - folytatta Csák Máté, Hrabovec felé

fordulva, aki egyedülként álldogált leszegett fejjel és keresztbefont karral. A fekete kalapját díszítő fehér toll a földet súrolta, tekintete és gondolatai elvesztek a feledés tengerében. - Bocsáss meg Hrabovec te is, valmikori barátom és váram népének orvosa, a saját segédednek, aki az irántam érzett szeretet miatt elárult téged. Milada, te pedig bocsáss meg lányodnak, aki a szerelem fűz megmentőmhöz, és aki elhagyott téged balszerencséd órájában. Áldjátok meg ezt a tiszta szerelmet. A nincstelen Vítet megajándékozom és magam leszek házastársi esküjük tanúja.

Az örömkönnnyben úszó Milada Máté lábához repült, tőle a szeretett lányához, és a Hrabovecre bátorlalanul pillantgató Vít kezét is megragadva, őket férjéhez vezette.

- Szeress még egyszer, te, egyetlenem a szeretet tengerében, a világ kegyelmében és megbocsátásában! Kegyelem csak az irgalom eme tengerében, a kegyelem és a megbocsátás fényében!

De Hrabovecnek még a Milada átható hangjára sem fénylett fel arca, csak a könnyei potyogtak végig fehér arcán, mintha már utoljára kellene hullaniuk.

- A szeretet angyala későn érkezik Hrabovec számára és hiábavalóan szerencsétlen gyermekeinek! - szakította félbe a jelenlévők panaszos szipogását. - Magam vagyok a bűnös saját szerencsétlenségemben, ezért, polgárként a kötelező örömmel várok a megszolgált büntetésemre. De szerencsétlenségem bűne és ezeké az ártatlan gyerekeké elviselhetetlen bánatot okoz és lelkiismeretem százszoros halálért kiált. Életem sírboltja mellett állva, lelkemben semmilyen titkot nem akarok magamban tartani. Elmondom tehát életem történetét. - Felsőhajtott és a teremben csend támadt. A jelenlévők levegőt venni is alig mertek.

- Én egy tizennyolcéves ifjú voltam, - kezdte az olajárus a történetét és szavai visszhangoztak a boltíves palotában, - mikor lelkem oltahatatlan lángra lobbant egy leány iránt, aki, ahogy manapság is látom, a legszebb nekem a világon. De már odaát van.... Az Alföldön születtem, szenvedélyességemet az ottani melegebb nap érlelte. Bölcsőm díszes volt és hírneves elődeim mosolya. Szerelmünk lángként lobbant fel, és én is ezt akartam, mert valamilyen belső erő arra kényszerített rá, hogy házasság útján tehessem asszonyommá. De a családom nemesi büszkesége nem engedte meg, hogy ezen a szent úton járjak. Eszemet vesztettem... Kétségbe estem. Ezer eszközt kerestem, reményem ezerszeresen szétporladt a gögös kevélységen. Magamat is megátkoztam, a világot is. Az angyalom velem együtt zuhant a mélybe. Szerelmünk gyümölcse egy bájos kisfiú. Hitet tettem a fiam mellett, az emberi és isteni törvény hatalmára hivatkoztam, legalább most engedjék meg nekem, hogy a büntudatot a kívánt házassággal fedezzem. Kinevettek és ördögi kifejezésekkel illettek. A beteg Želmíra mellett ültem, megcsókoltam a fiamat. Elhagyott, bukott angyalként, könnyeim közepette, az örület jött rám. Elűztek a várkatélyokból a birtokokról. Želmírat a házából kergették el, a világ csak nevetett rajta, hogy megesett egy nemesemberrel... Lelke jóllakott a hittel és őt a csöcselék pokolravalónak ítélte... Ki az aki csodákozik rajta, hogy kétségbeesett... és... szörnyű emlék... életének ereit késsel felvágta? Inkább azon lepődjön meg mindenki, hogy nem fulladtam bele a kiömlött drága vérbe! Elsőként leltem reá, a vérben, kihűlve, magára hagyva, elhagyatva. A meg nem keresztelt kisfiam alélt fejcskáját édesanyja hideg szívére fektette... Egészen véresen, alig lélegzik. Megragadtam a gyermeket... A faluban az idegen asszonyok nem akartak neki anyatejet adni. Az öreg pásztorasszonytól vettem tejet és gyorsan beletöltöttem elfehéredett, kékes színű szájacskájába. Želmíra temetésén magam voltam. A pap a kántor, a sekrestyés, a férfiak és a sírásók sajnálkoztak rajtam és elengedték a stólat, ^[52], mert nem tudtam kifizetni. Azután

elindultam a világba. Odafent a hegyekben a szénégető asszony elsírta magát az újszülött fölött, meghallgatta a kérésemet, mert tisztában volt velem, ki a gyermek édesanyja és magához fogadta az éhség gyötörte, mezítelen gyermekemet. Én magam a természet titkainak megismerésével kezdtem foglalkozni. De elég ezen esztendőök gyötrelmeiből! Aztán azzá váltam, ami most vagyok. A fegyvert eltettem, arra gondolva, most az uralkodik a világban, és ezzel amúgy sem állhatsz bosszút. A jelmondatom a természet volt... a természetet és annak hatalmát a világ nem ismeri!

- És a fiú... a fiú? - szólalt fel egyszerre néhány megrettent hang, mire Hrabovec felsóhajtott és úgy tűnt befejezte.

- Még nem vagyok a végén! - folytatta, - négy esztendő múlva jelentkezhettem a fiúcskáért, volt néhány aranyam kiváltani a szerencsétlen árvát. A szénégető asszonya sírt, amikor elbúcsúzott a szép gyermektől és nem akarta elfogadni az aprócska jutalmat. Sírás közepette nyomtam kezébe és ő zokogás közepette utoljára megszeretgette és elvette a kicsiny ajándékot. Bolyongásom közepette a titokzatos Tátrában, rábukkantam egy zarándokra, istenfélő szláv emberre, ak magányra vágyott. Nála hagytam a legénykét, ő szépen és istenesen felnevelte. Megtanította neki azokat a dolgokat, amelyekről a világ manapság nem is álmodik. Magam híressé váltam a mesterségemben, de a doktori címre nem vágytam. A névváltoztatás mögött sokszor valami csúfság rejtezik. Én az „Olajáros” nevet vettem föl. A Hrabói-völgy, a büszke Inóc oldalán adta a nevemet. A vagyonom folyvást nőtt. Szükségét éreztem egy társnak. A szépséges, gazdag, de boldogtalan Milada az enyém lett. A világ irigyelt és volt is mire. Őt miattam irigyelték, de nem volt mire...! Rövidesen Trencsénbe jött az öreg aranyműves, a neve ***, az angyali szépségű Želmíra bátyja. Az ellenségem volt, mert elcsábítottam a hugát, de aztán megkedvelt és együtt álltunk bosszút a világon. Milada egy leányt szült nekem, Ludmillát. Magam sem tudom, miért ezt a nevet adtam neki, amikor állandóan Želmíra volt elmémben. A kislányunk felnőtt. A fiam is olyan idős lett, amelyikben el kell kezdeni taníttatni. Elhoztam a zarándoktól. A szénégető felesége a gyermeke után kereszteltette meg Vít névre. Ludmilla és Vít a saját gyermekeim! Most már ismeritek a legendás olajáros életét. Amit el nem mondtam az talán nem lényeges. A leginkább lényeges az, hogy Önök, uraim ne gyakoroljanak kegyelmet felettem. Ezen a világon több irgalomra nincs szükségem. Ereimet méreg falja fel, melyet évekkkel ezelőtt készítettem és most száraz torkomba öntöttem.

Mindnyájan megmerevedtek. Lélegzetük is elállt. Máté arcán könnycsepp gördült végig, Milada pedig a lekében dúló vihar hatására szótlánul állt, keblére szorítva alélt leányát. Hrabovec könnyei tovább hullottak. Vít végtelen keserőséget érzett apja története után, de arra készítette magát, hogy mondjon valamit meglelt édesapjának és elveszett Ludmillájának:

- Drága Ludmilla, itt állunk szerelmünk sírjánál. Értsük meg egymást, amíg a sírboltba be nem lépünk! El kell, hogy veszítselek, akkor, amikor már reád letem, Apámra rátalálok, de mindörökre elvesztem. Merre induljak el életem eme útvesztőjében? Apám, édesapám, bocsáss meg az árulónak... a fiadnak! Ne veszíts el engem! - És annak mellkasára akart borulni. Hrabovec azonban nem engedte.

- Drága fiam, az ajkadból méreg áramlik, ne hajolj meg előttem! Nincs mit megbocsátanom nektek, de ti nálamnál jobban szeressétek egymást és bocsássatok meg a bűnömnek. Rátok hagyom vagyonomat, nemesi nevemet, az örökölt pajzsomat, a jószágot. Valószínűleg nem lesz rá szükségetek...! De, ha tudni akarjátok, ismerjétek meg ősi családunk nevét, leszármazottja vagyok a *** családnak. De, hogy ne mérgezzem tovább itt a levegőt, mindörökre elbúcsúzom tőletek.

Kezét adta Miladának, aztán görcsösen megszorította és könnyed léptekkel távozott a palotából.

Vít kezét nyújtott Ludmillának, a szerelem örök eltemetése jeléül. - A szerelmünk éljen, - mondta, - a testvéri szeretetben mindörökre! Az Úr a szerelem tüskéjének megismerésre ítelt ezért az új megismerésének hajnalán, véretem, szívemet, kezemet és tudásomat neked, Trencsén dicsőséges ura, szentelem! A te zászlód és szavad vezessék tovább életemet!

Ludmilla Milada karjaiba zuhant, és amikor a sírboltra helyezte földi szerelme égieknek tett esküjét, édesanyjától, aztán Mátétól kért engedélyt kolostor építésére, melyben - így kötelezték el magukat - lesz a végső nyughelyük.

- Ah, milyen különös és szörnyű egyben az ember sorsa! Az emberi eltévelyedés különös és szörnyű útjai! - szólalt meg Máté, erős kardjára támaszkodva és inas kezét a markolat keresztjére fonta.

Tekintete a világosságban úszó hegyekre reppent, ahol a szomorkás őszi nap sugarai búcsúztak a világtól és arca felfénylett, mintha csak bepillantana a világ sorsának titkos könyvébe.

^[51] *abszolúció* - (latin) gyónás, megszabadulás a vétkektől, a bűnöktől

^[52] *stóla* - (latin) a keresztelésért, temetésért, esketésért a papnak fizetett díj.

Utószó

Jozef Ludovít Miloslav Hurban (1817. március 19. Beckó - 1888. február 21. Luboka)

A XIX. századi szlovák politika és irodalom egyik legnevesebb személyisége. Szülei, Pavel Hurban evangélikus pap és édesanyja, Anna Vorosová. Egy nővére volt, Tereza, aki szintén Beckóban látta meg a napvilágot. Műveltségét édesapjától, majd 1826-1830. között a trencsényi városi iskolában, ezt követően a Pozsonyi Evangélikus Líceumban szerezte 1830-1840. között. Itt ismerkedett meg Ludovít Štúrral (Štúr Lajossal), aki felkeltette benne a hazafias érzést. 1840-ben szentelték pappá. Németországban akarta folytatni tanulmányait, anyagi nehézségei miatt dolgoznia kellett, amíg a további ismereti elsajátításához szükséges pénzt elő tudta teremteni. Pappá szentelését követően Brezován tevékenykedett, majd 1843-tól Lubokán. 1860-ban fejezte be további tanulmányait és akkor szerezte meg a teológia doktora címet. 1866-tól Karol Kuzmány haláláig a szlovák evangélikus egyház szuperintendánsa. Felesége Anna Jurkovičová volt, házasságukban négy leány és fiúgyermek (köztük Svetozár Hurban Vajanský író) született.

Írt költeményeket, prózai tárgyú műveket az akkori életből merítve is. 1846-tól kiadója volt a Szlovák életképek nevet viselő lapot, mely a tudománnyal, a művészettel és az irodalommal foglalkozott.

Egyik legismertebb kisregénye az „Olajárus”, mely az Árpád ház kihalását követő zűrzavaros történelmi időszakban játszódik, amikor az ország trónjára többen is pályáznak, a cseh Vencel, a bajor Ottó és Károly Róbert, és amelynek főszereplője vitathatatlanul Trencsényi Csák Máté oligarcha, az akkor Felvidék legbefolyásosabb földesura, aki egyben Magyarország nádori tisztségét is betöltötte. Tizennégy megyét birtokolt, 50 kastélya és erődje volt a mai Szlovákia középső és nyugati területein. Saját sereggel rendelkezett, amelynek száma 5000 főre rúgott és főleg idegen, elsősorban cseh zsoldosokból tevődött össze. Ezen kívül saját pénzt is veretett, és udvartartásában ugyanazon rangokat használta, és ugyanazon előjogokkal élt, mint a magyar király. Gazdaságpolitikáját mindazonáltal a rablógazdálkodás jellemezte, nem figyelt a pénzgazdálkodás érdekeire, a kereskedelemre, a bányaművelésre, és az árutermelésre sem. A királyi jogkört bitorolva számos alkalommal vetett ki rendkívüli adókat az uralma alatt álló területen. Jövedelmének jelentős részét a hadsereg fenntartására fordította.

Csák Máté történelmi szerepének elemzésébe új szint hozott a cseh és a szlovák nemzeti elképzelés, amely az egységes, független Szlovákia megteremtésére tett első kísérletként értelmezi Csák Máté működését. Ezt az elméletet történelmi és demográfiai adatok nem támasztják alá. Csák Máté vezetési stílusát is szabadságharcos helyett inkább despotikusnak, kalandornak nevezhetnénk.

Trencsényi Csák Máté

A 13. század utolsó évtizedeiben a királyi hatalom gyengülésével párhuzamosan egyes, magukat többnyire ősi nemzetségekből eredeztető nemesek, akiket a későbbi történetírás oligarcha, kiskirály vagy tartományúr elnevezéssel illetett, jelentős területi és politikai hatalomra tettek szert. Közülük máig az egyik legismertebb a Csák nemzetség trencsényi ágából származó (III.) Máté, aki hatalma tetőfokán összesen 14 vármegyére terjesztette ki uralmát.

A Csák Máté uralta országrész

Máté hatalmának és befolyásának növelése érdekében kezdetben az utolsó Árpád-házi király, III. András híve, majd ellenfele volt, a halála utáni időszakban pedig a magyar trón aspiránsai közül Vencel mellé állt.

Kétségtelen, hogy a trónért folytatott küzdelemből végül győztesen kikerülő Károly Róbertnek valamennyi oligarcha közül ő volt a legnagyobb és legtovább kitartó ellenfele, neve a köztudatban mégsem csak emiatt maradt meg élénken. A XIII-XIV. század fordulóján élő, az Árpád-ház kihalása utáni törvényes, ámde idegen eredetű uralkodóval szemben álló Csák Máté a XIX. században a törvényes hatalom nagyúri ellenzékének, a nemzeti függetlenségnek és szabadságnak a jelképe lett.

A nemzeti ébredését ugyanebben az évszázadban élő szlovákság - a saját korukban már szlovák tudatú szlávok lakta - Trencsén urát, Csák Mátét a középkorban pro forma szerint még nem létező szlovákok nagy formátumú egyéniségévé és hazafijává tette meg. E vonulatba illeszthető Jozef Miloslav Hurban könyve az Olajárus is. Hibái és történelmi tévedései ellenére a regény értékes lenyomata a romanticizmus hősiességgel, árulásokkal és nem utolsósorban pátosszal teli világának.

A valóság ezzel szemben az, hogy a Csák feltehetően az Árpádokkal szoros rokonságban álló nemzetség volt, amelynek ősi szállásterülete a Vértes vidékén feküdt. Névadójuk, az Árpád kortársának tekinthető Szabolcs unokája, Csák volt, akinek leszármazottjai a későbbiekben összesen 12 ágra oszlottak. A trencsényi ág - amely a Trencsént 1296-ban megszerző, majd székhelyét ide helyező (III.) Mátéről kapta a nevét - első ismert alakja Csák (III.) Máté

nagyapja, (I.) Máté volt, aki a nemzetség északi irányú terjeszkedését megkezdte.

Unokája, az egyik legerősebb tartományúr hatalmának megdöntésére Károly Róbert már uralkodásának kezdete óta törekedett. Az ellene irányuló csapások hosszú évekig nem vezettek döntő eredményre, végül a véletlen és a szerencse az uralkodó mellé szegődött, hiszen Csák Máté 1321 tavaszán meghalt, s nem sokkal később összeomlott az általa felépített „birodalom” is.

A mőről

Az Olajáros romantikus történelmi próza, mely 1846-ban Nyitrán, az Almanachban látott napvilágot. A drámai karakter megnyílvánul a cselekmény gazdagságával és ugyanakkor tömörségével. A viszonylag kis terjedelmű, de ugyanakkor történetekben, és eseményekben gazdag regényben - mely száz oldalnál kisebb terjedelmű a szerző megkísérli felrajzolni Csák Máté világát, érdekeit, de a trencsényi polgárok világát is, akik a főúr támogatóira, illetve ellenfeleire oszthatók.

A regény központi cselekménye azonban Csák Máté orvosa, az olajáros Hrabovec köré szövődik, aki féltékenységből, személyes és kicsinyes érdekből hagyja magát az ellenséges táborba csábítani. Lelepleződik, de az egyes alakok sorsa és titka egyúttal szintén megvilágosodik.

Hrabovec tudatára ébred tévedésének, Ludmilla, Hrabovec leánya, aki szerelmes az olajáros segédjébe, Vítbe, a saját testvérébe, Milada pedig, Hrabovec feleségéeként rádöbben szeretőként, feleségként és anyaként egyaránt boldogtalan életére.

A regényhez kapcsolódó megjegyzések

Az Olajáros első vázlatát még Hurban diákéveiből származik, amikor ezt a témát verses dráma alakba öntötte az „Olajáros, avagy az ember bolyongása” címen. Az elkészült művet diáktársainak olvasta fel 1837 decemberében. A dráma Csehországban játszódott és fő alakja Bořivoj cseh herceg, akinek uralma alá tartozott az akkori Felvidék egy része is. Hurban később átdolgozta, és immár történelmi legendaként mutatta be Trencsényi Csák Máté alakját, gyakorlatilag szláv, vagy azokkal rokonszenvező nagyúrként. Mint a korábban írt történelmi munkáiban (A nagymorva király menyegzője, Szvatoplukék) valamint a szlovák romantikus prózában általában, Csák Máté alakja erősen idealizált. Történelmileg Csák Máté magyar származású volt és csak azért, mert birtokai a mai Szlovákia területén voltak, az akkori szlávok, a mai szlovákok életében jelentős személyiséggé vált. Fontos tény ugyanakkor, hogy államában a kishemesség és a jobbágyosság jelentős része szláv származású volt és Csák Máté mindemellett kifejezetten szoros kapcsolatot ápol a szomszédos Morvaországgal.

Papanek László

A mű eredeti címe: Olejkár

Kiadó: Zlatý Fond SME (interneten fellelhető változat)

Fordította: Papanek László